

Class D511

Book .A7

40
149

ERIC ALMGÅRD

VÄRLDSKRIGET I 20:DE SEKLET

HURU VAR DET MÖJLIGT?

A. B. FRAMTIDENS BOKFÖRLAG - MALMÖ

ERIC ALMGÅRD

VÄRLDSKRIGET
I TJUGONDE SEKLET

VÄRLDSKRIGET I TJUGONDE SEKLET

*HURU VAR DET
MÖJLIGT?*

AV

ERIC ALMGÅRD

AKTIEBOLAGET FRAMTIDENS BOKFÖRLAG, MALMÖ

1918

D511
.A7

Copyright 1918 by
Aktiebolaget Framtidens Bokförlag
Malmö

266966
'20.

BREVET MED SORGKANTERNA.

På mitt skrivbord ligger ett litet brev med breda, svarta kanter. Det är från en familj, där fadern i förtid ryckts bort från maka och tre à fyra minderåriga barn. Det hade varit ett så gott hem, där solsken och livsmod strålade i rummen. Ekonomien var dock ej lysande. Den avlidne, som varit en godsint natur, hade förlorat det mesta på borgen, men hade genom sitt arbete uppehållit en god levnadsstandard i hemmet. Nu var han död och fem förut lyckliga människor bragta till armod, prigsivna åt förtvivlan, hopplöshet.

Ungefär detta kunde jag läsa mellan raderna i den lilla biljetten med de svarta kanterna. »Fru M. G. Barnen». Det var underskriften. Familjen hade blivit inramad i svart. En mycket hållbar, säker ram, som skulle vara för livet, mänskligt att döma. Och varför så? Varför skulle just denna familj drabbas av ett så förkrossande slag, bliva fjättrad i denna järnboja, predestinerad till sorg och nöd, medan människorna runt om levde sitt gamla, jämförelsevis sorgfria liv?

Ja, olyckan träffar, vill det synas, i blindo. De gamla hade rätt, som läto den *blinde* Höder bliva Balders baneman. Döden skjuter i blindo, och om det skulle bli tal om någon syftning, så är det en ond hand, Lokes, som riktar pilen, gärna mot det godas representant, Balder. Detta är nu den populära uppfattningen.

Men läkaren dömer efter andra grunder. Han vet, att den avlidne var behäftad med ärftligt hjärtfel, samt att denne ej iakttagit den absoluta avhållsamhet från tobak och en del andra njutningsmedel, som hans onda krävde. Sedan han dessutom tagit kännedom om de närmare omständigheter, som vållade dödsfallet just då, finner han det hela vara den nödvändiga följderna av givna orsaker, att det ingalunda var ett skott i blindo utan i full överensstämmelse med naturliga lagar: om ärftlighet, vissa gifters inverkan på den mänskliga organismen, kroppsmaskineriets förslappning med åren o. s. v.

Men han undviker att säga något hätom till den i sorg försänkta familjen. Han är litet psykolog och vet, att det ändock blir liksom en bitter sötma i sorgebägaren genom medvetandet om att hava blivit föremål för ett hårdare slag av ödets gissel, än rätt och billigt kunde vara. Han vet, att det är lättare att känna något av martyrium uti det skedda än att nödgas erkänna egen, närmast den dödes, medverkan till detsamma.

* * *

I kriget ligger sorgramen bred och svart runtom hela folk. Likt mytologiens midgårdsorm eller sagor

nas drake ringlar han sig utefter rikenas landamären. Allt, som han innesluter, är prisgivet åt sorg och elände, död och förödelse. En enda drabbning försätter tiotusentals familjer i samma ödesställning som den ovan skildrade. En enda torped sänker hundratusentals familjers jordiska lycka i havets djup. En exploderande granat avsliter massor av armar och ben och söndertrasar människor, som från det ögonblicket äro dömda till livslångt lidande, nöd och elände, och som i stället för att vara de sinas stöd endast kunna ligga dem till last.

Draken kring landets gränser sväller av livslust. Ingen vågar angripa honom. Det är liktydigt med döden. Han har tusende käftar med dubbla rader av gifttänder, han har klor och fenor som liar, och han är klädd med ogenomträngliga sköldplåtar. Han är osårbar, allsmäktig, allas skräck och fasa. Alla önska hans död, men ingen vågar angripa honom, ingen mäktar göra honom minsta skada. Tvärtom. Alla bringa honom de offer han kräver av »sitt» folk. Ingen Sigurd Fafnesbane har ännu bekommit det gudsspjut, det skarpsinne, mod och hjältesinne, som erfordras till drakens oskadliggörande. När skall han komma denne förlossare? Herren, som skall befria mänskligheten, som håller på att kvävas i odjurets fasansfulla famntag. Han, som skall befria jungfrun, kring vars borg vidundet ringlar sig, och som till belöning skall vinna hennes kärlek.

HURU VAR DET MÖJLIGT?

Liksom man vid den enskilda olyckan, dödsfallet t. ex., frågar sig: *varför skulle detta ske?* och: *huru var det möjligt?* så ha Europas folk nu anledning att fråga *varför?* och *huru?* Huru var det möjligt, att dessa folk med 20:e århundradets kulturståndpunkt kunde hänge sig åt en så barbarisk och oförnuftig orgie som världskriget av år 1914? Huru hade inte forskningens män allierat sig, ömsesidigt betygande varandra sin aktning och hängivenhet. Inom vetenskapens värld existerade knappast några gränser emellan nationerna. Det stod envar fritt att efter behag hugga för sig på det okändas, det ännu ouppdagades allmänning för att sedan låta frukterna av sin forskaregärning komma hela mänskligheten till godo.

Och även om man kunde tänka sig möjligheten av att vetenskapens män, såsom representerande ett mera konservativt läger, skulle ryckas med in i krigsvirveln, så var man dock fast övertygad om att åtminstone ett läger skulle säga stopp: socialisterna. Detta antimilitaristiska parti med sin internationella

läggning och i allmänhet sunda, förnuftiga blick på samhällsfrågorna.

År 1917 kan emellertid ingen bestrida varken världskrigets möjlighet eller verklighet. Socialisterna slåss för brinnande livet, vetenskapsmännen likaså eller använda sitt skarpsinne och sina institutioner i krigets tjänst. Kulturmärken, institutioner, städer och byar, män, kvinnor och barn — allt gives till spillo. Samme tyske lärde, som före kriget skulle vägat sitt liv för en värdefull klenod i ett franskt museum, offerar nu sitt blod för att förstöra hela museet. Samme socialist, som förklarade krig för brodermord, är nu fanatisk soldat o. s. v.

* * *

Huru gärna man än skulle vilja skylla ett blint och obevekligt öde för kriget, måste man nog även här tillämpa kausalitetslagen: ingenting sker utan en viss orsak. Kriget är ej tillkommet av någon slump och kan ej heller betraktas som ett från högre makt tillfälligtvis utslungat gissel utan måste, i likhet med *alla* andra företeelser, betraktas som den naturnödvändiga följderna av en föregående orsakskedja. Kände vi denna kedjas alla länkar eller detaljer, skulle det för oss framstå som ett underverk, ett ingrepp i tingens vanliga händelseförlopp, om världskriget år 1914 hade uteblivit, men alldeles icke att det inträffade. Om tvenne jättestora isberg befinna sig i rörelse mot varandra med en viss hastighet, så är det lätt att räkna ut, när sammanstötningen oundvikligen måste ske. Knappast någon makt kan förhindra kraschen. Ingen

kan säga, att den berodde på en slump. Den var den nödvändiga följderna av vissa naturförhållanden. De politiska förhållandena i Europa hade länge tenderat mot en sammanstötning mellan tvenne stora läger. Den kom också. Möjligen skulle man här kunna modifiera bilden till jämförelse med Titanics sammanstötning med isberget. En skicklig manöver skulle i sista stund ha kunnat avvärja olyckan. Men man styrde rakt mot fördärvet, och vem räknar de människoliv eller mäter de värden, som härmed tillspillo gävos!

Ser jag på hösten ett löv falla till marken, har jag rättighet uppställa den frågan: Varför faller lövet? Och det gäller sedan att utfinna orsaksförloppet: vissa biologiska processer på hösten medföra, att bladet lossnar från sin gren, och tack vare Newton veta vi, att det är jordens dragningskraft, som sedan kommer det att falla till marken. Huru fruktbringande det kan vara att sålunda tänka sig en orsak till allt, som sker, visar oss just historien om tyngdlagens upptäckt. Newton såg ett äpple falla till marken och gjorde sig den frågan: Varför faller äpplet? Sedan var det blott ett tuffjät till den epokgörande upptäckten. Läkaren, som skall söka kurera en sjukdom, betraktar ej denna som ett syndastraff i religiös mening utan vet, att sjukdomen är den nödvändiga konsekvensen av vissa missgrepp ifråga om kroppens vård, och han söker gärna taga reda på orsakerna för att om möjligt undanröja dessa. Skall sjukdomen kunna fullständigt hävas, måste nog orsakerna bortskaffas. Har man en gödselhög (orsaken) liggande i rummet, gagnar det ej mycket att ventilera. Vill man på allvar ta i tu

med att skaffa sig frisk luft, gör man klokt i att först undanskaffa gödselhögen. Litet svårare blir det, om den dåliga luften härrör från någon dold orsak, låt oss säga en rätta, som håller på att förruttna i någon trossbotten. Men även här gäller det att uppsöka kadavret. Ja, om det så vore hundra pesthärdar, den ena mer stinkande än den andra, så gäller det att ej ge tappt, förrän man avlägsnat dem alla.

Beträffande det onda, som kriget representerar, så är det helt visst många pesthärdar, som måste uppsökas och oskadliggöras, om det skall kunna botas. Man måste uppsöka roten eller rötterna, och säkerligen har man här att göra med ett mycket rikt utvecklat rotsystem. Och det gäller sedan att upprycka det onda med rötterna, om man skall kunna hoppas på en varaktig förbättring. Här, om någonsin, gäller det bibliska ordet: »Om ditt öga är dig till förargelse, så riv det ut och kasta det ifrån dig.» Ty kriget har dokumenterat sig som en så stor »förargelse», att man ej får sky något offer för dess avskaffande, vore det än något, som för vissa individer kunde vara lika kärt som ögat.

Att söka på överenskommelsens eller lagstiftningens väg avskaffa kriget utan att se till att orsakerna samtidigt undanröddas vore lika verkningslöst som att avklippa ett svårt ogräs utefter marken men låta det kraftiga rotsystemet leva kvar i jorden. Efter någon tid har man ett nytt exemplar av ogräset, som skiljer sig från det förra endast därigenom, att det är så mycket frodigare och säkrare rotat. Och nog är det nuvarande kriget ett praktfullt exemplar inom sin art, visande tillbaka på en uråldrig, god grund.

I det följande skola några huvudgrenar i krigets rotsystem avhandlas, eller åtminstone till någon del blottas. Det är ju så med rötterna, att de befinna sig i jorden, och man ser därför vanligen icke mycket utav dem. Läger man däremot rotsystemet bart, dör snart ogräset. Det är vår plikt att skoningslöst angripa krigets rötter.

Jag vet mycket väl, vad krigets försvarare här ärnar genmäla. Det kommer att bli ett tema med variationer på den gamla kända melodien om krigets stora betydelse för folkens fostran och utveckling, karaktärsdaning, energi, självhävdelse o. s. v. Mången skald har spilt sin mannakraft på utformandet av den poetiska reliefkarta över mänsklighetens krigshistoria, som så småningom framträtt. I fall denna karta gjordes verklighetstrogen, skulle den väl i huvudsak förete ofruktbara, brännande sandöknar med en del spridda benknotor, eller på sin höjd högar av halvruटना människolik. Livet, poesien, skulle vara representerat av de barhalsade gamarna, som eventuellt utstöta ett eller annat läte av tillfredsställelse mellan tuggorna. Avbrott kunna tänkas bildade av ödsliga, kala sten- eller klippöknar, skrovliga bergstrakter. Men för-gäves skulle man spana efter skogar och lundar, gröns-kande fält och glittrande vatten. Förty krigets väsende är utsläckande av allt liv, all odling, allt gott. Skulle vi på kartan finna sjöar och floder, ja, då vore vatt-net blod. Blodet har ju ofta »flutit i strömmar» på valplatsen. I slaget på Katalauniska fälten år 451, den stora kraftmätningen mellan hunnerna under Attila och å andra sidan germaner och romare, förenade under den romerske fältherren Aetius, flöt så mycket

blod, berättas det, att den bäck, som ringlade fram över slagfältet, svällde upp till en stor flod, kraftiga germaner och ädla romares blod, rovlystna, råa hundens blod. Och från en av de ändlösa strider vi haft med danskarna under svunna århundraden omtalas, hurusom Ronnebyån färgades helt röd av nedhuggna danske och svenske mäns blod. »Blod skall du dricka, du världshavsölja», dessa Fritjofs ord skulle helt visst kunna tillämpas på vår krigskartas världshav, den fruktansvärda avgrund, som skulle vara reservoaren för de mångtusende blodiga krigsströmmar, som från skilda länder, folk och raser hasta ned mot densamma. Uppvisa en hemskare avgrund, den det kan! Sagans Fafne, som dagligen ringlade ned till brunnen för att dricka, skulle helt visst med förtjusning läskat sin nos i denna omätliga blodpöl.

Och liksom vattnet i världshavet avdunstar och ger upphov till molnen, från vilka det på nytt i form av regn faller över land och folk, så tyckes ondskan i detta blodshav omärkligt avdunsta, men ej för att försvinna i världsrymden utan endast för att på nytt förtätas, kondenseras. Så bildas så småningom de »politiska» ovädersmolnen över fredliga människor, vilka plötsligt under sitt arbete med skörden ute på fälten överraskas av det fruktansvärdaste av alla oväder, krigets allt förhärjande åska. Ondskan kommer tillbaka i hagelbyar, som krossa städer och byar, omstörtar länder och folk samt slutligen blandar sig med, smälta och uppgå i de blodströmmar, som på nytt uppstå och söka sig väg till den hemska avgrunden.

Detta är ondskans kretslopp i människovärlden.

KRIGET OCH RELIGIONEN.

Personer, som älska att förströ sig med rafflande berättelser om krig och blodsutgjutelser, torde kunna hänvisas till första delen av vår religionsurkund, Gamla testamentet. Där upprullas praktfulla tavlor över »krigets skönhet» uti skildringar om de ändlösa striderna mellan de bibliska folken: edoméer, moabiter, amalekiter, filistéer, kanaanéer, assyrier, judar, babylonier, perser, egypter, syrier, romare o. s. v. Detta förklaras ju delvis därav, att sagda bok framställer judafolkets historia, och historieskrivningen har ju alltid tagit till uppgift att framför allt tillgodose *krigs*-historien. Judafolket med sin starka nationella läggning råkade i ständiga konflikter med kringboende folk. Landets läge vid Medelhavet och som en förpost till Österlandet torde ock hava bidragit. Under vissa konungar, såsom David och Salomo, bedrevs ju ock erövringspolitik. Alltnog, boken är en riktig guldgruva vid forskning i österländsk krigshistoria.

Men det är ingalunda uteslutande historiska syn-

punkter, som förskaffat krigsskildringarna ett så frikostigt utrymme i vår förnämsta religiösa urkund, utan det är framför allt religiösa: den relation, i vilken kriget står till religionen, eller rättare sagt: den relation, vilken folkens ledare och härskare satt kriget uti till religionen. Den religiösa känslan hos människor har ju alltid visat sig vara så oerhört lätt att slå mynt av för alla slags bedragare, eller över huvud taget för folk, som velat till vad pris som helst nå ett visst syftsmål. *Man har helt enkelt gjort det till en religiös plikt för individen och folken att försvara landet mot fiender.*

Så länge ett folk stått på polyteismens ståndpunkt, dyrkat många gudar, har man alltid haft en särskild *krigsgud*, vilken först och främst själv varit en ypperlig krigare, grym och blodtörstig, försedd med det yppersta svärdet och den starkaste rustningen för sin tid. Denna gud har man bäst dyrkat och tjänat genom krigiska bedrifter, framför allt genom grymheter mot landets fiender. Sådana krigsgudar omtalas ju ännu hos »hedniska» folk: japaner, kineser, indianer, negerfolk o. s. v. De gamla nordborna hade sin Oden med ett ryktbart svärd och den åttafotade hästen Sleipner samt Tor, som med sin hammare drog i härnad mot jättarne. Romarna hade sin Mars, grekerna Ares och Pallas Atena, »född i full rustning». Attila, hunnernas krigarhövding, fruktade endast sin krigsgud, vars i jorden funna, rostiga svärd han ägnade sin dyrkan. Babylonierna hade sin Bel-Marduk och assyrierna sin Assur.

På Gamla testamentets tid kunde det ej vara tal om att det fanns en gud, som råde över alla folk.

En sådan tanke hade aldrig tänkts, och om den yppades, betraktades den som en absurditet. Nej, varje folk hade *sin* gud eller sina gudar. Gärna en särskild nationalgud. Och en sådan var Jahve eller Jehovah för judafolket. Denne nationalgud omhulade sitt folk på bästa sätt och hjälpte det i striden mot fienden. Och striderna mellan de olika folken representerade på samma gång strid mellan dessa folks nationalgudar. Om ett folk segrade i striden, så visade detta, att det hade en stark och mäktig nationalgud; blev det besekrat, så var det främmande folkets gud starkare. När därför Israels folk segrat i striden, utropar man hänryckt: »Ingen gud är som du, o Jahve!» Häri ligger förklaringen till kriget såsom en religiös plikt: det var ett sätt att stödja sin egen gud, göra honom mäktig, förhärliga honom. Häri ligger ock förklaringen till, att mänskligheten i striden gjort sig till redskap för grymheter, som ställa de vildaste djuren fullkomligt i skuggan. Man kunde ju inte göra sin gud en större tjänst än att tillintetgöra hans och landets fiender, utmatta och skräckslå dem. Fiendens blod var en söt lukt för denne gud, dess jämmer och dödsskrän en ljuvlig musik. Se där, varför Gamla testamentets författare riktigt tyckas frässa i skildringar om krigets gräsligheter. Man talar mycket minutiöst om hur man avskar en eller flera fingrar, hand och fot, skar ut tungan, stack ut ögonen o. s. v. Om en assyrisk konung, Assurnasirpal, berättas det, att han till sin krigsguds ära och dyrkan lät bekläda murarna till en stad, som han beläkrat och intagit, med huden efter de dödade stadsinnevärnarna! Säkerligen hade han låtit

avdraga skinnet på de ännu levande stackars människorna för att såmedelst förskaffa sin gud, som givit honom segern, en liten extra förnöjelse och vederkvickelse, måhända i den förhoppningen, att hans gud efter en så läskande anrättning skulle bli så mycket piggare på att hjälpa honom till intagande av nya städer. Jägaren skyndar ju att giva de drivande hundarna de ännu rykande inälvorna efter de fällda djuren för att belöna deras energi men också för att sporra till nya ansträngningar. Även en gud, framför allt krigets, kan väl tänkas få blodad tand.

Utomordentlig grymhet i krig har ju ock en annan uppgift, nämligen att förlama fienden genom skräck. Vår store djurmålare, Bruno Liljefors, har tydligt observerat, hurusom ett värnlöst djur, då det angripes av en rovlysten och övermäktig fiende, alldeles förlamas av skräck. Man ser det på flera av hans tavlor. Särskilt på ett ställe, där en sjöfågel angripes av en örn. Något liknande har kanske litet varit upplevt i drömmen. Man söker fly undan en överhängande fara men förlorar herraväldet över sin kropp, sina benrörelser, blir maktlös och — hinner slätt ingenstans. Detta må nu enligt Jack London vara nedärvd fruktan från en tid, då människorna allmänt löpte fara för vilda djur, eller ej. Ett faktum är, att skräcken kan lamslå även en människa, t. o. m. i vaket tillstånd. Denna erfarenhet ha krigarfolk dragit nytta av. Hunnerna föregingos av ett rykte, som bragte hela germanvärlden i svallning. Och om den skräck, som de under medeltiden i Ryssland och på Balkanhalvön inträngande asiatiska horderna på Tjingiskans och Tamerlans tid visste att injaga, kan man få en före-

ställning genom följande anekdot. En fullkomligt vapenlös mongol anträffar en välbeväpnad ryss ute på fältet. Mongolen ryter till ryssen: »Lägg dig här på marken och rör ej en lem, tills jag kommer tillbaka.» Den förskrämda mannen lydde mekaniskt, sjönk viljelöst ned på marken och låg alldeles stilla — medan mongolen lugnt gick efter sina vapen och sedan dödade ryssen. En hel del meningslösa grymheter, som vilda krigarfolk begå i strid, äro nog ej så meningslösa, som man kanske tror. De avse tydligen att ge upphov till ett rykte, som sprider fasa och förlamning i fiendens leder.

Och vid drabbningens början gäller det att upphäva ett härskri så fruktansvärt, att benen vika sig under motståndarna. Detta var ju något som Jahve, Zebaoth, själv lärde sin tappre härförare Gideon, då denne med endast 300 män besegrade midianiterna. Varje man skulle ha med sig ett starkt bloss och en stenkruka. Då man skred till anfall, skulle man svänga blossen, slå stenkrukorna i marken, så att de korsades med stort dån, och upphäva ett ursinnigt härskri. En sådan överrumpling mitt i natten voro tydligen midianiterna ej beredda på utan grepo till flykten för, som de trodde, en förkrossande övermakt.

Krigarens dräkt och hela utrustning har man ju också sökt göra så imponerande som möjligt. Detta kan man iakttaga alltifrån vilden, som sticker ben genom näsan, målar sig med lysande färger och smyckar sig och sin bostad med de vitas skalper, allt intill våra husars, gardists och andra soldatuniformer.

De krigförande makternas skryt i våra dagar över

obegränsade tillgångar på livsmedel, proviant, kapital, stridslust, med ett ord förmåga att fortsätta kriget i oändlighet är ju ock att uppfatta som ett led i denna föga uppbyggliga kedja av bedrägerier, som genomlöper hela krigshistorien. Varför inte också sticka ben genom näsan, hänga ett halsband av rovdjurständer om halsen och måla ansiktet i granna färger för att göra vilden fullt färdig? Varför inte upphöja Der Kaiser och andra potentater till rang, heder och värdighet av krigsgudar?

Då man i barndomen uti bibliska historien läste om att Saul ådrog sig Herrens synnerliga misshag, därigenom att han i striden med amalekiterna ej gick nog hårdhänt tillväga utan skonade konungen och de förnämsta bland fienderna samt jämväl en del boskap och förråd i stället för att giva alltsammans till spillo, så fann man detta en smula egendomligt. Man hade litet svårt att tro sin barndoms kärleksrike gud om en sådan hårdhet och hämndlystnad. Men sett mot bakgrunden av det nu sagda blir ju hela tilldragelsen helt naturlig. Amalekiterna hörde till Israels svåraste fiender, som man hade mången gås oplockad med, och det var därför ej att undra på att Jahve, då tillfälle därtill yppade sig, fordrade deras fullständiga tillspillogivande. Saul var kanske litet väl högsint för sin tid.

Och när David uti sin envigeskamp med Goliat segervisst utropar: »Jag kommer emot dig i Herren Zebaoths namn, vilken du har smädat», så är ju detta ett typiskt uttryck för hur man tänkte sig Herren Zebaoths (d. ä. härskarornas gud) ställning till Goliat och filistéerna.

Judafolket höjde sig tidigt till monoteism. Moses säger på ett ställe: »Herren vår Gud är en enig Herre.» Denna deras Gud var på en gång krigets, åkerbrukets och övriga näringars gud. Och så småningom, med profeterna, uppstod den tanken, att han vore icke allenast judafolkets gud, utan även andra folks, ja, hela mänsklighetens. Naturligtvis var det svårt att bibringa andra folk en så förmätn uppsättning om det jämförelsevis obetydliga judafolkets nationalgud. Det var och hade helt enkelt för alla tider varit en omöjlighet, om man inte just med profeterna fått en annan, mera ideeli syn på tingen. Jahve vore alla folks skapare och uppehållare, som fordrade rätt och rättfärdighet, men straffade orättrådigheten. Han vore en kärleksrik fader för alla folk, som skyddade och vårdade sig om allt sitt verk, enkannerligen människorna. Och så kunde Esaias utbrista i sin härliga fredsprofetia: »Ty allt krig med storm och blodig klädnad skall uppbrännas och av eld förtärt varda.» Nämligen när alla folk dyrkade en och samma gud och således hade en och samma krigsgud. Hur Esaias tänkte sig lösningen av sitt fredsproblem, ser man av fortsättningen: »Ty ett barn varder oss fött, en son oss given, vilkens herradöme är uppå hans axlar. — På det hans herradöme skall stort varda och på friden ingen ände: på Davids rike och hans säte, att han det regera och stärka skall med rätt och rättfärdighet ifrån nu allt intill evighet. Detta skall Herren Zebaoths nitälskan göra.» Förmodligen tänkte sig väl ändå Esaias en Davidsättling, som skulle besegra all världens folk, grundlägga ett världsvälde. Man hade ju det nog så mäktiga Davidsväldet som

exempel, och så behövdes det ju ej längre finnas några strider mellan olika folk. Om Jahve var alla folks gud, så var det ju alldeles i sin ordning, att de många folken bildade ett enda världsvälde under honom och lika naturligt vore det, att den jordiske representanten för denne gud utginge från det folk, som först dyrkat Jahve såsom den gud han i själva verket var, således från judafolket. Och vad var naturligare, än att den store jordiske världshärskaren vore en Davids-ättling, som toge Davids säte i besittning! Man behöver endast tänka på forna tiders vördnad för konungslig börd och dess förkärlek för att låta sina konungalängder gå tillbaka till gudomligt ursprung, såsom t. ex. vår egen frejdade Yngve-ätt med dess stamfader, guden Yngve-Frej.

Att just judarne kommo att först av alla folk upphöja sin gud till en över alla folk rådande allsmäktig gud, torde väl berott på att traditionen bland dem var så stark, dess historia bevarad i de heliga skrifterna. Varje folk har säkerligen haft många berättelser om gudarnas mäktiga ingripande uti krig och andra betydelsefullare händelser, men de ha ej lika samvetsgrant bevarat dessa berättelser. Då israeliten läste om huru Jahve genom sin tjänare Moses drev undan Röda havet och räddade sitt folk, under det han lät vågorna sluta sig över egypternas här, eller då han läste om hurusom Jerikos murar falla, David besegrar överlägsna fiender eller om Hiskia, som blev angripen av en fruktansvärt överlägsen assyrisk här, men som av Herren räddades på det sättet, att en ängel gick ut i assyriernas här och på en enda natt dödade 185,000 assyrier, då var det ej

att undra över om hos honom uppstod den tanken, att judafolkets gud vore mäktigare än alla andra folks gudar, att han vore »den ende, sanne guden».

För övrigt inträffade med tiden händelser, som verkade något avkylande på alla mer eller mindre fabelartade stormaktsdrömmar. Israels rike besegrades av det assyriska världsväldet, som med raffinerad statsklokhets söker nedbryta underkuvade folks nationalitetssträvanden genom att bortföra de starkaste, dugligaste och mest svårkuvade elementen bland folket till långt avlägsna länder för att i stället sända annat folk till det ödevordna landet. Det blandfolk, t. ex. samariterna, som härigenom uppstod i besegrade länder, vore ingenting att frukta, onationellt och heterogent, som det blev. Även Juda rikets två stammar blevo på enahanda sätt kuvade av babylonierna och deras förnämsta släkter bortförda i fångenskap till Babylon. Nu gällde det för profeterna att visa, att dessa olyckor ej berodde på Jahves oförmåga att bistå sitt folk, utan att de i stället vore straffet för folkets synd, dess orättfärdighet.

Alltnog: profeterna, och judafolket i gemen, voro tidigt förtrogna med den tanken, att Jahve vore alla folks gud, men att Israels folk var hans speciella egendomsfolk, och hyste säkerligen, som sagt, funderingar på att någon Davidsättling en gång skulle komma att göra sig till världsbehärskares, utbreda Jahves dyrkan bland alla folk och möjligen avskaffa allt krig med storm och blodig klädnad, »sönderbryta folkens skuldrors ok och deras plågares stav liksom i Midians tid», införa en fredens tidsålder, då svärden skulle kunna smidas till liar och strids-

yxorna till plogbillar. Och huru många ha inte sedan drömt därom släktled efter släktled! Otaliga planer till realiserande av detta önskemål ha säkerligen uppgjorts. Den man, som framställes såsom den förutbebadade fridsfursten, Jesus av Nazareth, satte emellertid ingalunda fredsfrågan som nr 1 på sitt program. Han räknar i stället med kriget såsom ett oundvikligt ont, såsom något, som man aldrig kan bliva kvitt. »När man får se krig och höra rykten om krig, då är Herrens tillkommelses dag nära.» Han räknar således med att kriget skall finnas alltintill världens ände. Förmodligen betraktar han det såsom en direkt följd av människornas ondska. Skall man kunna avskaffa kriget, måste man undanrödja dess orsak, avskaffa ondskan i världen. Men detta vore en vanskelig uppgift. Dock måste man erkänna, att hans verksamhet ibland människorna gick ut på att göra dem försonligare: »Om någon slår dig på det högra kindbenet, så vänd honom ock det andra till.» Han opponerade sig mot resonemanget: »Öga för öga och tand för tand» eller den samtida uppfattningen: »Du skall älska din nästa och hata din fiende.» »Älsken edra ovänner, gören väl emot dem, som eder hata, bedjen för dem, som göra eder skada och förfölja eder», säger han ju ock. Således vill det synas, som om ej ens försvarskriget uti Kristus ägde någon försvarare. Men detta var ingalunda att göra krigets avskaffande till ett huvudmoment i hans verksamhet. Måhända bidrog ock härtill judafolkets ställning på hans tid. De voro ett romerskt lydfolk, infogat i den väldiga romerska statskroppen, om vilken det från just denna tid heter, att »kejsar Augustus lät utgå ett på

bud, att all världen skulle beskattas.» Å ena sidan hatade var jude detta herravälde innerligt och blickade gärna fram mot en tid, då man skulle kunna lösgöra sig från detsamma. Redan detta kunde vara en tillräcklig anledning för varje jude att ej söka undergräva stridslusten bland sitt folk. Särskilt zeloternas (ivrarnes) parti var fanatiskt uti sin strävan för judarnas lösgörande. Många fariséer hörde till detta parti. De betraktade egendomsfolkets nesliga beroende av Rom såsom ett omedelbart straff för att folket ej hållit alla Herrens bud, rätter och stadgar och kunde i helig vrede utbrista: »Detta folket, som inte känna lagen är förbannat.» Första villkoret för att man skulle hålla lagen vore tydligen, att man kände varje dess bud. Men det gjorde ej menige man, ty buden voro många. Och för varje lagbrott, som begicks bland juda folk, fördröjdes befrielsens timme, menade dessa ivrare. Ej underligt, att de blevo förbittrade på Jesus av Nazareth, som vid upprepade tillfällen bröt mot sabbatsbudet och för övrigt i sin förkunnelse tycktes vilja negligera de äldstes stadgar.

Å andra sidan var det ej rådligt att uti offentligt tal blanda sig uti den romerska erövringspolitiken, ty romarne hade just ej gjort sig kända för att lägga fingrarna emellan, när det gällde bestraffande av konspiratörer mot det romerska väldet. När Kristus slutligen dömdes till döden, var det ju på grund av den utav hans motståndare uppfunna anklagelsen, att han sade sig vara Kristus, en konung. »Giver du denne lös, är du icke kejsarens vän.» En tronpretendent vore ingalunda tåld av Roms mäktige härskare, och ve den kejsrerlige ståt-hållare, som underlät att bestraffa en folkuppviglare och

upprorsmakare. Det hjälpte inte, att den anklagade försäkrade: »Mitt rike är icke av denna världen», samt sökte styrka detta genom tillägget: »Vore mitt rike av denna världen, så skulle ju mina tjänare kämpa därför.»

Men judarne i allmänhet väntade helt visst uti sin Messias en världshärskare. Och personer med programmet: »Alla folk under min spira», äro ju ej okända i historien. Alexander den store t. ex. Man anser ju, att hans strävande gick ut på att underlägga sig ej allenast det samtida världsväldet Persien, utan över huvud taget hela den då kända världen, Egypten, Indien o. s. v., för att sedan inympa den grekiska kulturen på hela mänskligheten. Måhända hade han i sikte att också dymedels avskaffa kriget. Det är ju ej otänkbart, att dessa historiens mest framträdande krigaregestalter, vilkas hela levnad varit ett enda härnadståg, och som därför fyllt historiens blad med det mesta krigsstoffet, det är ju ej otänkbart, att man hos vissa av dem kan underförstå en strävan att göra mänskligheten lycklig under deras höga beskydd. Alexander har ju många efterföljare, en Cesar, Karl den store och dennes namne Karl V, Napoleon, ja, varför inte också vår — Wilhelm II. Samtliga ha de emellertid misslyckats, flera av dem ha fått sin bana i förtid avklippt, vare sig på slagfältet eller genom andra mellankommande omständigheter och ingrepp. Det ser verkligen ut, som om alla sådana stämplingar mot de fria nationernas tillvaro på förhand vore dömda att misslyckas, som om det ej inginge i försynens plan att på *den* vägen uppnå målet: frid på jorden. Nej, gränserna mellan de olika folken böra nog bibehållas, nationernas egenart och självständig-

het likaså. Den tävlan, patriotism och självhävdelse, som detta medför, är ju i stället den allra kraftigaste hävstång för den utveckling, som väl får anses vara målet för mänsklighetens tillvaro. Detta historiens vittnesbörd borde vara ett *mene tekel* för alla, som tilläventyrs umgås med planer på upprättandet av ännu en universalmonarki.

Men låtom oss för ett ögonblick återgå till den punkt i religionsutvecklingens historia, då ett litet folk genom sina tänkare och författare, profeterna, kom till den uppfattningen, att *en* gud rädde över all världen, att alla folk voro hans undersåtar, att »jorden är Herrens, och vad däruti är, jordens krets och vad därupå bor.» I den mån som denna uppfattning bleve hela mänsklighetens, skulle hela den vidlyftiga apparaten med nationalgudar, krigsgudar och fiendskapen mellan dessa bortfalla. Kriget borde då lämpligen försvinna. Kriget har dock ännu ej försvunnit, varom vi de sista åren fått en mycket kraftig påminnelse. Varpå beror då detta? Först må den anmärkningen göras, att ännu den dag som är dyrkas många gudar: förutom vår egen ha vi Allah (vars ställning till kriget vi längre fram torde få tillfälle att ingå på), Buddha, Brama, Konfutsé, jämte alla de andra. Men även förutsatt att mänskligheten lyckades ena sig om en och samma gud, så visar oss erfarenheten, att vi ingalunda endast därmed vore framme vid målet. Studera vi historien, skola vi nämligen finna, att folk, som dyrka samma gud, enkannerligen de kristna folken, icke förty klå på varandra efter bästa förstånd. Och vad mera är, att hävdernas blad under tidevarv på flera århundraden färgats blodröda

av krig, som härröra från tvister mellan en och samma guds olika bekännelsegrupper. Man behöver endast erinra sig striderna mellan det katolska och protestantiska Europa under »de blodiga religionskrigens tid»: schmalkaldiska kriget, nederländska frihetskri- get, hugenottkrigen och trettioåriga krigen, alla de där, som vållat våra studentkandidater så mycken veder- möda att hålla reda på. Och taga vi ett exempel, som ligger oss närmare, så är det just uti vårt eget eller — kristligaste Europa, som världskriget nu skör- dar sina största triumfer. Så det hjälper tydligen inte, att vi bekänna oss till en och samma fader. Bröder kunna, som bekant, komma i luven på varandra.

Det är nog så, att människan är ett underligt ting. En begåvad, uppfinningsrik varelse, som är mäktig av mycket både på gott och ont. Vad är hennes religion annat än ett uttryck för vad hon själv under olika utvecklingsstadier tänker och tror om världen och sig själv, om skapelse, liv och död. Hon skapar själv sina gudar alltefter sitt eget behov. Ett lägre stadium nöjer sig med en mycket primitiv gud, som äter kött och dricker mjöd. Ett trappsteg högre upp leva hennes gudar av nektar och ambrosia, under det vi låta vår gud endera med panteisterna besjåla hela naturen eller ock med Aristoteles förlägga ho- nom till tomrummen ute i universum, där vi låta honom kliva omkring med ena foten uti en stjärn- värld och den andra i en annan.

Det är då klart, att en varelse, som äger förmåga att på detta sätt skapa sig gudar efter sitt eget huvud, också i allmänhet har utvägar att hitta på krafter och medel, som befrämja hennes syften. Vill människan

sålunda ha krig, så lagar hon alltid så, att hon får det. Nu är det ej sagt, att människor i allmänhet velat eller vilja ha krig, men det har alltid funnits och finnes, tyvärr, de, som vilja ha det — för befämjandet av sina syften, främst för tillgodoseendet av sitt maktbegär. Dessa människor hava gjort sig till folkhärskare och föreskrivit den övriga mänskliga heten kriget. Och *de* hava alltid vetat att hitta på utvägar för dess vidmakthållande. Ett utav de första medlen har redan omnämnts. Det var den finurliga läran om nationalgudar och krigsgudar. Nog var det väl uträknat av vederbörande detta, att man ej kunde göra sin gud en mera behaglig gärning än att bekämpa hans och landets fiender! Skulle man därvid stupa i striden, ja, då blev man ju *salig* på fläcken, fick ett ståtligt mottagande vare sig av Mars, eller uppe i Valhall, där mjödet och fläsket väntade, eller ock i mohammedanernas paradiset, där man i skuggiga lunder kunde förfriska sig med de läckerheter, som svartögda tärnor buro omkring till de på ottomanerna makligt utsträckta kämparna. Där fick man alltid tillfälle att ta igen sig efter stridernas vedermödor. Man må ej förvåna sig över om folk gladeligen gick ut i striden på sådana villkor. Och dessa villkor voro dessutom synnerligen fördelaktiga för »arbetsgivaren»: man behövde ej befara, att någon skulle komma tillbaka från Valhalla eller paradiset och klaga på vare sig förtäringen eller serveringen. Man hade det lika tryggt, som alla tiders präster ha haft det. Ingen kommer tillbaks och säger: »Din fähund! Det var ju orätt det där, som du förkunnade. Inte gick det att bli *salig* på det viset.»

Men människorna, ledarna, ha visat sig kapabla att bibehålla kriget, även sedan tron på detsamma religiösa betydelse bragts ur världen. Man har satt det i samband med andra av våra heligaste känslor, varom mera längre fram. Vi skola nu endast framdraga några strödda exempel på huru man på det rena bedrägeriets väg i avgörande ögonblick lyckats egga till stridslust.

Under hednatiden har man vanligen framburit offer till gudarna, särskilt till krigsguden, innan man företog ett krigståg. Detta dels för att utverka sig gudarnas bevågenhet och höga beskydd; men också för att genom vissa tecken, i offerröken eller de offrade djurens inälvor o. s. v., söka utröna, huruvida det var i överensstämmelse med gudarnas vilja, att man företog härnadståget. Jag förmodar, att ingen av läsarna förménar, att någonsin något som helst »tecken» kunde på detta sätt konstateras. Och dock vimlar det i sagor och berättelser om de gamles strider av uppgifter om gudasvar, vare sig uppmuntran eller motsatsen. Man behöver från vår egen fornhistoria endast erinra om t. ex. slaget på Fyrisvallarna. Sedan de stridande kämpat i två dagar utan att få bukt med varandra, offrade konung Erik på tredje dagen till Oden, som i offerröken uppenbarade sig som en gammal enögd man, insvept i sin mantel. Han visade en vänlig uppsyn samt räckte honom en stav med det rådet, att han under striden skulle höja den mot fienden, så skulle denna gripas av förskräckelse och fly. Naturligtvis skyndade konung Erik att efterkomma gudens föreskrift, med den verkan, att Styrbjörns folk spreda sig som agnar för vinden, och

den segrande kungen kom i okvald besittning av Sverges rike samt fick namnet Erik Segersäll. Man behöver naturligtvis inte ett ögonblick tvivla på att hela historien med käppen var uppfunnen av konung Erik. Och likväl skänkte den honom seger, sannolikt Odens mäktiga arm förutan. Varför? Därför att Eriks krigare blint trodde sin konungs ord och i känslan av att strida under Odens höga beskydd och med hans bistånd helt enkelt blevo oemotståndliga. Det hela hade en psykisk eller moralisk effekt på trupperna, som ingalunda får underskattas. Om betydelsen av ett sådant moraliskt mod uti striden kan man göra sig en föreställning, när man under pågående krig ser, huru båda lägren söka övertyga sina krigare dels om fiendens svaghet och snara undergång, dels om egna obegränsade resurser. Väl är det sant, att det uti berättelsen om slaget på Fyrisvall även omnämnes, hurusom Styrbjörn Starke också offrade, men till Tor, och att denne skulle hava visat sig men med bister uppsyn, som ingalunda bådade gott. Man kan emellertid vara fullt övertygad om att icke Styrbjörn själv släppt ut en sådan historia för att såmedelst alldeles förstöra sin egen sak, utan att den uppfanns på svenska sidan för att ytterligare stödja konung Erik. I traditionen om slaget kom den sedan att hänga med och allt fortfarande bibehålla skenet av att härröra från fiendeläget.

Detta ett ur högen gripet exempel på huru man genom bedrägeri eggat till stridslust. Och sådana små »fromma svek» höra ingalunda hemma uteslutande i heden tid. Vi kunna ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt de strider, genom vilka kristen-

domen hållit sitt segertåg i världen. Huru gick det till, när Roms förste kristne kejsare blev omvänd? Före en avgörande drabbning såg han ett flammande kors på himlen, och i detta kunde han läsa: »I detta skall du segra.» Och Konstantin övergick till kristendomen och gjorde denna till statsreligion samt — segrade, trots det, att han sannolikt varken sett kors eller inskrift. Men Konstantin var en smula politiker och räknade ut, att de kristna på hans tid voro så pass talrika i det romerska väldet, att man gjorde klokt i att försäkra sig om deras bevägenhet och stöd. Å andra sidan stötte han de återstående hedningarna för huvudet genom att gå över till det kristna lägret. Det kunde därför behövas en sådan där liten historia om det flammande korset för att stärka Konstantins ställning och rättfärdiga hans »omvändelse». Sannolikt drog han många hedningar med sig över på kristna sidan — av olika bevekelsegrunder.

Eller om vi övergå till en annan epok i kristendomens historia, korstågens tid. De omätliga krigarskaror, som under första korståget styrde kosan mot Det heliga landet, hade med stor manspillan genomtågat Mindre Asien samt intagit den då betydande staden Antiokia. Men då anlände en fruktansvärd turkisk här för att stänga dem vägen. Turkarna belägrade Antiokia, vilken med en sådan människomassa inom sina murar snart uthungrades. När man så på övligt sätt sökt livnära sig någon tid med råttor, skosulor och vad övrigt, som uti avskrädeshögar o. d. kunde anträffas, förstodo ledarne, att företaget vore dömt att jämmerligen misslyckas, om man ej lyckades slå sig ut ur staden. Påven hade ju

satt sig i spetsen för företaget och givit såväl detta i sin helhet som de enskilda korsbärarne sin välsignelse. Det kunde helt enkelt icke misslyckas, fick åtminstone icke misslyckas, så visst som påven var den helige fadern och på god väg att bli ofelbar. Och därför var det, som en präst en natt drömde, att under högaltaret i en av stadens kyrkor vore det svärd nedgrävt, med vilket krigsmännen genomstuckit Kristi sida. Det var för resten den helige Andreas, som uppenbarade detta för prästen. Och han tillade, att om man grävde upp detta svärd, skulle man med dess hjälp kunna slå sig ut ur staden. Nå, man grävde både vitt och brett och djupt under det angivna altaret utan att likväl hitta något svärd. Det hjälpte inte med mindre, än att prästen själv i egen hög gestalt nedsteg i gropen, iklädd en vid, fotsid skjorta. Och se, han hittade slutligen det gamla rostiga svärdet! Allmänt jubel i hela det kristna lägret. Man förberedde ett sista anfall, tog svärdet med sig, anföll och segrade, naturligtvis. Det behöver näpe-ligen tilläggas, att prästen hade svärdet med sig under klädnaden, då han steg ned i gropen, och att hela historien på förhand var planlagd av vederbörande. Alltnog, det lilla bedrägeriet räddade hundratusentals människor till livet och styrkte dem i tron på företags lyckliga utgång.

Man behöver icke vända så många blad i historien, förrän man stöter på ett nytt *pia fraus*. När de stackars korsfararna äntligen nådde målet för sin månghundra-mila färd, Jerusalem, hade den ursprungligen 300,000 man starka hären smält samman till 20,000 av hunger, törst och allt slags vedermodor alldeles uppgivna män.

Det gällde för dessa att intaga det synnerligen starkt befästa Jerusalem, vilket var så mycket svårare, som man att börja med saknade allt, vad den tiden kunde ha att uppvisa i fråga om verktyg för genomförandet av en reguljär belägring. Det skulle ju vara stormstegar, belägringstorn och kastmaskiner — kanoner behövde man ännu ej släpa på. Manskaper befann sig, som sagt, i mycket dålig form, under det att »de otrogna» ju alltid varit synnerligen stridbara och kunde förväntas med varma servetter mottaga de angripande från sin fördelaktiga ställning på stadens murar. Men just som huvudanfallet gick av stapeln, ropades det, att man såg den helige Mikael eller någon annan potentat till häst på en vit springare uppe på Oljebergets krön. Soldaterna blickade upp med dimmiga ögon och sågo naturligtvis »genom rök och damm» en dunkel ryttarskepnad däruppe. Nu blev angreppet oemotståndligt. »Gud vill det! Gud vill det!» korstågens lösen alltifrån början, skallade nu såsom aldrig tillföre, och Jerusalem intogs. Några timmar senare forsade dödade mohammedaners blod i strömmar ut efter stadens gator ned mot Hinnoms dal och bäcken Kidron. Den bland företagens ledare, som först kom på den goda idén om ryttarstatyn däruppe på berget, kunde gott sticka svärdet i skidan och ägna sig åt betraktelser över verkan utav sitt lilla trics.

Från korstågens tid kunna vi möjligen anteckna ännu en sådan där »underbar» tilldragelse. Naturligtvis vimlar det av sådana, man behöver ju endast erinra sig vår Erik den heliges historia, Finlands kristnande och hans död, men jag tänker särskilt på den danske konungen Valdemar Sejrs korståg till

Estland och Livland. Knappt hade huvuddrabbningen börjat, förrän danskarne sågo en fana, den nuvarande danska flaggan, komma nedsvävande från skyn. Det var ett skynke med ett vitt kors på röd botten och blev kallat för Dannebrogen. Här fick man ju det vita korset direkt från höjden och behövde sålunda icke tvivla på en lycklig utgång. Konung Valdemar kunde också foga tillnamnet Sejr till sitt ursprungliga, vilket säkerligen blivit mången historieläsande yngling till en fast hållpunkt vid de äventyrliga irrfärderna ute på de talrika Valdemarernas gungfly.

Och den läsare, som varit i tillfälle att besöka Stockholms storkyrka, har säkerligen med egna ögon beskådat ett minnesmärke, vars historia går tillbaka till en liknande händelse. Jag menar ryttarstatyn där: Sankt Göran till häst, med den arma draken illa förtrampad under hästhovarna, samt på en piedestal på lämpligt avstånd den lyckligen befriade jungfrun. Statyen tillkom efter slaget på Brunkeberg år 1471 och anses beteckna Sten Sture d. ä., vilken då befriade jungfru Svea från den danske drakens mindre sympatiska famntag. När svenskarna sökte storma danskarnas ställning uppe på Brunkebergsåsen, hade de piggat upp sig genom att sjunga visan om Sankt Göran och draken. Och att det lyckades den oövade svenska bondehären att besegra konung Kristians utvalda trupper, ansågs särskilt på den danska sidan hava berott på något underverk. Det är nog ej heller uteslutet, att de svenska bönderna i känslan av sin saks rättvisa under striden kände sig åtnjuta Sankt Görans bistånd. I varje fall vittnar konstverket i stor-

kyrkan ännu i dag om att slaget blivit satt i förbindelse med legenden om helgonet ifråga.

Det är nu en gång för alla så, att allt, som på något sätt kan sättas i samband med det religiösa, så lätt kan få en liten tillsats av bedrägeri. Religionens täckmantel är så pass vid och tät, att det ingalunda behöver vara några små osynliga underbakterier, som skola fördöljas, för att experimentet skall lyckas. Måhända frågar sig läsaren, vad underbakterier månde vara för en historisk företeelse, och jag skall därför tillåta mig att, medan vi befinna oss på området i fråga, »dra» även dess historia, ehuru den eljest helt och hållet faller utanför ämnet.

Det tyckes ha legat i den katolska kyrkans intresse att fastslå, att brödet och vinet i nattvarden i och med nattvardsmässan förvandlades till Kristi lekamen och blod. Sedan denna förvandling ägt rum, voro dessa beståndsdelar så heliga och dyrbara, att intet därav fick förspillas eller gå förlorat, med anledning varav prästerna för säkerhets skull drucko ur kalken själva, på det inte en droppe under handhavandet måtte tillspillologivas. Eftersom församlingen nu var en enda kropp, så kom ju i alla fall lemmarna i åtnjutande av vinets välsignelser, även om bara prästen fick del av detsamma. Till yttermera visso påstods det, att om församlingsmedlemmarne fingo del av brödet, som blivit omvandlat i Kristi lekamen, så fingo de ju även därigenom del av hans blod, eftersom i köttet också finnes blod! Nu behöver man ju ej insinuera, att det var för att få tömma nattvardsbägaren, som prästerna höllo på transubstantiationsläran. Men denna lära bidrog till

att göra prästen oersättlig och därigenom höja prästerskapets och kyrkans maktställning, eftersom endast han kunde med åsyftad effekt förrätta nattvardsmässan. Nu låter det tänka sig, att en och annan klentrogen individ, som förtärde brödet och fann, att det fortfarande var bröd och ingenting annat, började tvivla på den där förvandlingsläran, och då kunde det vara bra, om man kunde visa »svart på vitt», eller rättare sagt visa, att brödet verkligen blev rödaktigt. Förmodligen utgick man ifrån de små vita fläckar, som mögelsvampen kan åstadkomma på bröd. Tänk om man kunde åstadkomma något liknande i rött! Jo, det fanns en liten bakterie, som hade blivit befunnen kompetent härtill, och så har denna förvärvat sitt namn, underbakterien. Och det behövdes sannerligen varken ansträngning eller skicklighet till, för att experimentet skulle lyckas, ty bakterien »smittar» synnerligen lätt samt är naturligtvis ej synlig för blotta ögat. Det var således ej någon trollkonst att alldeles obemärkt anbringa den å det invigda brödet, för att sedan kanske läsa in det på någon kort tid. Och si, nu hade hela »kakan» blivit röd! Vad göres oss mera några vittnen behov? Måhända trodde för övrigt prästen själv på förvandlingen. Man var nog ej så spränglärd i bakteriologien på den tiden.

Men låtom oss från dessa föga uppbyggliga interiörer ur den kristna kyrkans historia ägna ett ögonblicks uppmärksamhet åt en religion, vars bekännare, särskilt under medeltiden, spelade en betydelsefull roll i hela den gamla världen. Låtom oss se till vad den store religionsstiftaren Mohammed, på 600-talet e. Kr., lyckades uppfinna för kardinalmedel till åstad-

kommande av sin läras utbredning över stora områden av tre världsdelar, huru han lyckades underhålla elden i »det heliga kriget», vilket han förkunnade. Ty det var med vapen i hand, som han och hans efterträdare gjorde islam till världsreligion. Och det är intressant att se, hur systematiskt Mohammed i sin urkund, Koranen, bearbetar sina trogna för att göra dem till fanatiska stridsmän för hans lära. Tydligt misstrodde han själv denna läras egen innebärande kraft, att »liksom senapskornet, som man lägger ned i jorden, växa ut till ett stort, skuggrikt träd, på vars grenar himmelens fåglar komma och bygga sina nästen». I det fallet visar vår egen religionsstiftare en avgjord överlägsenhet. Det torde nämligen vara svårt för våra korsfarare och övriga beväpnade stridsmän för kristendomens utbredning att påvisa något ställe i Kristi förkunnelse, som uppmanar till våldshandlingar vid hans läras utbredning.

Icke så hos Mohammed. Tvärtom bildas hos honom tanken på kriget liksom skelettet, grundstommen, på vilket allt det övriga vilar, den utgör det fasta nätverk, vars maskor det övriga innehållet har att utfylla. Vi kunna ju börja med hans skildring av paradiset. Det är för resten redan omnämnt, hurusom han utmålade detta som ett riktigt »paradis», men i rent jordisk mening — för att bli så mycket lättfattligare. Således rikt på sinnliga njutningar: 1) en vistelseort, om vars naturskönhet och prakt man endast fick en dunkel aning genom att lustvandrade i kalifens världsberömda trädgårdar i Bagdad, 2) överflöd på de läckraste rätter och skummande drycker, 3) sköna kvinnor och 4) ett makligt liv i skuggrika

lunder. Vilken arab skulle inte vilja utbyta sin brännande och ofruktbara ökensand mot detta ställe! Och vilken var genaste vägen att komma till paradiset? Jo, därom fick man besked i Koranen. »Den som med svärdet kämpar för trons utbredning så lång stund, som en kamel behöver för att draga andan, han är tillförsäkrad en plats i paradiset», heter det nämligen där. Det borde inte hava erbjudit några svårigheter att på dessa villkor förmå den rättrogne araben att gripa till svärdet för ett ögonblick. Men Mohammed visste ock utvägar att förmå sina krigare att ej skilja sig från svärdet efter första handgemänget. I första hand måste man erinra sig betydelsen av hans förkunnelse om det oundvikliga ödet, vilken givet åt hans lära namnet fatalism (av fatum = öde). Allah är allsmäktig liksom vår gud, men driver också konsekvent sin vilja igenom. Vartill gagnar det då, att människor anstränga sig för att göra sin egen gällande? Det blir i alla fall så, som Allah bestämt. Därför kunde också den mohammedanske krigaren gå fram i striden, modig som ett lejon, utan minsta skymt av dödsfruktan eller rädsla, utan den allra avlägsnaste tanke på flykt. Ty hade ödet bestämt, att han skulle stupa i striden, ja, då var det ej lönt att försöka komma undan, och då kunde man lika gott skaffa sig banesåret i bröstet som på ryggen. Och varför söka undfly döden på slagfältet! Den ledde ju direkt över till detta gudomliga paradiset, som av alla måste eftersträvas. Men om ödet å andra sidan bestämt, att man icke skulle stupa i striden, ja, då hade man ju ingenting att frukta, då kunde man kasta sig i vilken fara som helst utan minska risk.

Alltså, vare sig det var bestämt, att man skulle stupa i striden eller komma undan med livet, kunde muselmannen med samma tillförsikt draga svärdet. Dessutom är man ju alltid patriot, kämpar »för den man äter hos». Ja, det där var inte illa uträknat, min käre Mohammed! Det var ju endast i sin ordning, att ett så finurligt uttänkt system belönades med en nästan makalös framgång och gav upphov till ett välde, som var mer än 200 dagsresor i längd. Det gav ock upphov till de mest fruktade krigare världshistorien känner: mohrer eller araber, och deras arvtagare av den mohammedanska världen, turkarna. Ty det var ju ej att undra över, att de turkiska »paschorna» skyndade att antaga islam, vars lärobyggnad gav en så fast grund för beständet av det välde, vars monark på samma gång var kyrkans högste chef, Mohammeds efterträdare och Allahs högste profet. Och så sitter ännu i dag den turkiske sultanen i orubbat bo i sin seralj och »regerar» över det gamla Österlandet.

Men även en Mohammed insåg, att det kunde vara bra med litet underbara ingripanden direkt ifrån den översinnliga världen. Redan då han arbetade på sin bibel — vilken för övrigt lär vara ett mästerverk, om än med mycket stor påverkan av övriga religionsurkunder, ej minst vår egen, som han ivrigt studerat — brukade han låta sitt arbete få prägeln av inspiration genom ofta upprepade, mer eller mindre fingerade anfall, varunder han tuggade fradga och kastade sig till marken, närmast såsom en person, behäftad med epilepsi. Och från hans första drabbning berättas det, att då han mötte en överlägsen styrka någon stans utë mellan Mecka och Medina, böjde

han sig lugnt ned till marken och tog upp en handfull sand, som han kastade emot fienden. Och så strax syntes en oräknelig skara änglar med vapen i högsta hugg störta mot fienderna, som naturligtvis spred sig som agnar för vinden! Det var ju inte precis att undra över om araberna med en viss tillförsikt fylkade sig omkring den mans banér, som ägde makt att av Arabiens oräkneliga sandkorn uppväcka lika många stridbara änglar, beredda att lyda hans minsta vink. Behövde man över huvud taget något kraftigare vittnesbörd om sanningen av det mohammedanska uttrycket: »Allah är stor, och Mohammed är hans profet.»

Vi, som betrakta händelserna på behörigt avstånd både uti tid och rum, inse, att såväl Allahs som hans profets storhet närmast voro betingade av de mångfaldiga, fina vindlingarna i den senares hjärnbark. Men försök att inbilla den rättrogne muselmanen detta, den som kan!

Med denna lilla axplockning ur forntidens och medeltidens historia har jag velat visa, hurusom människans medfödda religiösa känsla samt kritiklösa benägenhet att tro på underverk av samvetslösa personer utnyttjats att locka hundra tusenden in uti dödens käftar. Naturligtvis skulle exemplen kunna mångfaldigas efter behag. Men det anförda må vara nog för fastslående av att en av de allra kraftigaste orsakerna till krigets möjliggörande än *sveket, bedrägeriet*. Sveket och bedrägeriet i sina mest avskrämda former, därför att de leka med och utmynta människans heligaste känslor.

Man skulle kanske vara benägen att likväl för-

svara detta handlingssätt genom följande resonemang. De ledande personer, som fört folk ut i striden, ha dock haft upphöjda och ädla syften, t. ex. fosterlandets försvar, utbredningen av en högre och renare religion, syften, vilkas djupa betydelse och nytta den stora massan icke varit i stånd att fatta. Och så skulle man här mer än på något annat område kunna tillämpa jesuitparollen: Ändamålet helgar medlen.

Dock, skärskådar man det höga ändamålet, skall man finna, att i de flesta krig har det varit personlig makt och ärelystnad, hämnd och mordlystnad, ändamål, som ingalunda äro tillräckligt »höga» att försvara ett samvetslöst uppoffrande av miljoner människoliv — genom svek och bedrägeri.

Särskilt förefaller läran om att döden på slagfältet vore den säkra ingångsporten till en bättre värld, vare sig Valhall eller något annat paradys, som synnerligen avskyvärd. Jag är icke alldeles övertygad om att det sinnelag, som behärskar krigaren i drabbningens hetta, är det rätta, när det gäller att taga avsked av livet i denna världen och inträda i en ny. Det är i varje fall ett föga tilltalande avsked. Den blick, som slocknar i döden, har ända in i det sista flammats av mordlust och hat, de läppar, som för alltid förstummas, sluta sig om en avbruten svordom, en förbannelse över medmänniskor. Här går ridån ned efter första akten, och det blir scenförändring där bakom. Ingen levande har likväl kunnat lyfta en flik av denna ridå, ingen har fått kasta en blick in på denna nya scen, ännu mindre har man sett ridån gå upp på nytt. Vad som är säkert, det är, att icke har den fallne krigaren mött, vad som utlovats honom såsom

speciell belöning för att han offrat sitt liv på slagfältet. Kanske hade det för många fältherre eller dem, som burit ansvaret för kriget, varit hälsosamt att efter drabbningens slut få hålla revy med de stupade krigarna. Måhända skulle dessa ha haft att förtälja om besvikenhet. Säkerligen skulle de ha mött sina ledare och förledare med förbannelser och harm av en sådan art, att blodet skulle stelnat i förrådarnes ådror. Men bedragarna ha, som sagt, alltid varit förskonade från denna efterräkning, i varje fall på denna sidan om ridån. Huruvida revyn ifråga väntat dem, då de en gång själva skridit över gränsen, därom vet ingen levande något med visshet. Det finnes nog en lag ifråga om rätt och orätt, som torde gälla både för detta livet och det tillkommande, och som fått en visserligen grovkornig, men dock ganska träffande formulering i ordstävets: Svinhugg går igen. Och den tjänaren, som medvetet prisgivit sådana skaror av sina medtjänare, han om någon måste komma att bliva straffad »med många hugg». Minnens det I alla, som ropen på kriget eller söka att åvägbringa det, vare sig för snöd vinnings skull eller av andra bevekelsegrunder!

Nu menar jag ingalunda, att det är av någon avgörande betydelse, hurudant sinnelag en människa har i själva dödsögonblicket. En tillfällig ondskefullhet anser jag vara av lika ringa betydelse som ett tillfälligt tillstånd av fromhet, förkrosselse eller sorg över sina synder. I det fallet tror jag, att varje ögonblick i en människas liv har lika stor betydelse. Det blir nog slutsumman av det hela, som på räkenskappens dag kommer att fälla utslaget, icke endast de

sista posterna, vare sig de nu stå på debet- eller kreditsidan. I detta sammanhang erinrar jag mig dock något, som jag en gång skrev ned på ett dagboksblad. Det var visst som nybliven student, som jag, i likhet med många, syndade på det sättet. Förseelsen hade följande lydelse:

»Riktningen.

Kulan, som skjutes ur en kanon, skulle, om den blott kunde komma utanför jordens och andra himlakroppars dragningskraft, bibehålla sin riktning rakt fram i det oändliga. När människan dör, får man anse, att de band lossats, som bundit hennes ande kvar vid det jordiska. Den svingar sig frigjord ut i det oändliga. Men det är av vikt, vilken riktning den har ifrån början. Och det är här på jorden vi rikta in den: antingen uppåt mot ljus och frihet eller nedåt mot mörker och fångenskap. Kanske kommer den att i oändlighet bibehålla sin riktning och skall då otvivelaktigt hinna långt i ena eller andra avseendet — såvida inga krafter kunna tänkas ingripa, som ändra kursen. Kanske får den göra en sväng kring en eller annan »sol», inom vilkens intressesfär den råkat komma. Detta skulle kunna förklara, varföre de arbetare i vingården, som kommo i elfte timmen, likväl fingo samma lön som de övriga: det är riktningen av det sedliga livets utveckling, som blir bestämmande för vårt liv i en kommande värld.»

Sedan detta skrevs har jag, för min examen, kommit att läsa en del filosofi, men ingalunda blivit mera på det klara med »riktningarna» därigenom.

Och så ett par ord som avslutning på detta kapitel: om kriget och religionen. Europas folk bekänna

sig nu till en och samma Gud. Vi tro ej längre på några speciella nationalgudar, liksom vi ej heller dyrka speciella krigsgudar. Men icke för ty ser det ut, som om reminiscenser av den gamla föreställningen funnes kvar i blodet. Hur var det nämligen, när kriget bröt ut? Det var visst tyske kejsaren själv, som utfärdade denna order till sitt folk, samma ögonblick som han proklamerade kriget: »Gå in i kyrkorna och bed!» Till vem skulle de bedja, eller vad skulle de bedja om? Inte kunde det väl vara till Europas gemensamma gud, att han skulle skänka just det tyska folket seger men nederlag och förintelse åt de andra! Nej, det måste hava varit till en speciell tysk nationalgud. Och hur många tyskar följde icke uppmaningen och kände sig efter väl förrättat värv styrkta till både kropp och själ och framför allt i kamplust. Jo bevars, de gamla metoderna kunna nog snyggas upp litet, så att de bliva användbara ännu i dag. Och efter en drabbning, där man lyckats ihjälslå ett tillräckligt stort antal fiender samt lemlästa lika många, går man in i kyrkorna, tackar sin gud och sjunger »Te Deum». Vilken gud tackar man? Inte kan väl tyskarna tacka engelsmännens gud eller engelsmännen tyskarnas? Det kan således icke vara någon gemensam gud utan respektive folks nationalgudar.

Vi dyrka ej heller några speciella krigsgudar och inte ens någon gemensam sådan. Och det är skada, hade jag så när sagt. Ty kunde man riktigt överblicka all ondska, allt bedrägeri, allt det djävulska, som tar gestalt före och under ett krig, allra helst ett krig, sådant som det nuvarande, så är det fråga, om man inte skulle vara benägen att tro på en viss

krigsgud, en herre, som efter allt att döma skulle förete omisskänneliga släktdrag med den fadren *djävulen*. Endast en sådan makt kan antagas vara mäktig att inspirera, underblåsa och låta komma till utbrott ibland människor så mycken samvetslös ondska, som måste anses ligga bakom detta krig.

Det hade varit vackrare, om de för kriget ansvariga vid krigsutbrottet hade gått in i sin kammare och stängt dörren till samt där konfererat en stund med denne höge skyddspatron. Och det vore alltså jämt vackrare, om de efter varje slaktning hölle tack-sägelse på enahanda sätt i stället för att gå in i kyrkorna och där bedriva sin hädelse.

*   *

Innan vi lämna detta kapitel, torde ock ett par ord om den modärna kyrkans ställning till krigsväsendet vara på sin plats.

Har t. ex. statskyrkans prästerskap som regel tagit parti för fredsrörelsen och reagerat mot militarismen eller tvärtom? Tyvärr måste man säga det senare. Även om biskoparna ej längre, såsom under medeltiden, med Jöns Bengtsson och Gustav Trolle kläda sig i harnesk och binda svärd vid sidan eller äga befästa borgar och slott samt väpnade följen i sin tjänst, kan man dock ej undgå att se, åt vilket håll sympatierna luta. De äro ingalunda några fredsapostlar. För egen del har jag aldrig åhört någon verklig fredspredikan av en statskyrkopräst, icke ens ett parti av en predikan med antimilitaristisk anstrykning. Och detta trots att flera bibelställen skulle med

litet god vilja ge osökt anledning att komma in på det kapitlet. De många krigshistorierna i Gamla testamentet kunde ju tas till utgångspunkt för betraktelser över krigets förbannelser, det oriktiga och gudlösa uti att sålunda förgripa sig på »gudsbelätet», och i Nya testamentet finnas helt visst många ställen, som kunde läggas till grund för en positiv fredspredikan. Men sådant hörde vi aldrig!

Tvärtom! Om icke precis från predikstolen så ute i umgängeslivet, på bondkalasen t. ex., uppträder prästen med förkärlek som »fosterlandsförsvaren» par preference, användande sin retoriska skärpa för vinnande av militärproselyter. Och naturligtvis lyssna fåren till herdens röst. Om han i detta fall kan betecknas som en god herde, som förer sin hjord ut på goda beten och till friska vattuflöden, må lämnas därhän. Måhända hava fåren så småningom kommit underfund med att det ej är så väl beställt med den saken, eftersom man blivit allt mer obenägen att lystra till förkunnelsen från det hållet. På landsbygden åtminstone stå ju kyrkorna, som bekant, så gott som tomma även på söndagarna och borde kunna användas till någon upplysningsverksamhet, som stode så pass mycket i kontakt med det levande livet, att den ägde förmåga samla åhörare. Det skadade måhända ej, om vi finge litet tillbaka av upplysningstidens nyttighetssträvanden på predikstolarna; och ett tacksamt fält för bearbetning i den riktningen vore onekligen frågan om krig och fred. Men en något så när objektiv behandling i så fall!

Det enda man egentligen erinrar sig om statskyrkans verksamhet för frid på jorden, är den sön-

dagligen från högaltaret upprepade bönen: »Välsigna och skydda vår älskade konung samt hela hans hus och dess anförvanter, krigsmakten till lands och vatten» etc. Och om någon ändring uti detta formulär kommer att ske, blir det helt visst endast ett tillägg för luftförsvaret, vilket ju för övrigt visat sig så pass riskabelt, att det mycket väl tarvar samma höga beskydd som »krigsväsendet till lands och vatten». Kanske har man att söka orsaken till de många förolyckandena bland våra militärflygare uti det förhållandet, att sagda vapen ej ännu kommit in under kyrkans mäktiga beskydd! Det skulle inte precis förvåna, om man en vacker dag överraskades med den tolkningen från predikstolen ute i någon avkrok.

En smula egendomligt förefaller det emellertid den teologiskt oskolade, att man så utan vidare förbehåll från prästerlig sida sträcker sina händer välsignande ut över allt vad krig och krigsmakt heter. Lekmannen, som läser femte budet eller bibeställen sådana som: »Den som utgjuter människoblod, hans blod skall ock av människor utgjutet varda», finner det helt enkelt vara en självklar sak, att kriget såsom massmord måste stå i uppenbar strid mot all gudomlig lag och skriftens klara bud. Man utgår helt enkelt från det till synes oomkullkastliga faktum, att om det är synd att döda *en* människa, så är det också synd att döda *två* människor, och större synd till på köpet. Och är det en större synd att döda *två* människor, så är det en ännu större synd att döda *fem* människor, för att ej tala om någonting så fruktansvärt, som att slå ihjäl *tio*, ja, *hundratals*.

Denna skenbart ovedersägliga sanning synes emellertid i prästexamen på något för den oinvigde fullkomligt ofattbart sätt konstateras vara falsk, eftersom statskyrkan icke har ett ord att anmärka mot krigsväsendet. Man kan omöjligt undskylla sig med att det i krig endast är fråga om mord i hastigt mod, ty man förbereder sig ju under årtal på detsamma, skaffar sig vapen och utrustning, övar sig att skjuta mot hel- och halvfigur o. s. v. Förklaringen måste sökas uti, att man ej helt frångått den gamla uppfattningen, att varje folk har sin särskilda nationalgud, och att man ej kan göra denna större tjänst än att döda landets fiender, ju flera desto bättre. Helt visst måste ett djupare studium av teologien giva till resultat, att det i grund och botten existerar flera gudar, fastän man för enkelhetens skull populärt säger, att vi hava blott en gud. Huru svårt det är för den teologiskt oskolade att fatta polyteismen har man ju f. ö. exempel på från treenighetsläran, så vi få kanske vara herrar teologer tacksamma för att de bespara oss mödan att gå djupare i de polyteistiska irrgångarna.

Med bibehållandet av tron på en för hela mänskligheten gemensam gud, fader, skapare och uppehållare, kan nog ej gärna kriget försvaras. Det blir mord och ingenting annat. Därför måste man ock respektera de personer, som av samvetsbetänkligheter vägra att bära vapen och att öva sig i deras bruk med syfte att eventuellt gå ut i krig för att döda. Så länge inte prästerna upplyst lekmännen om på vilka speciella grunder kriget verkligen är berättigat, måste man förstå och högakta sådana

strävanden att ställa sig skriftens bud och det egna samvetets röst till full efterrättelse. »Konungen äger ingens samvete tvinga eller tvinga låta», heter det i regeringsformen. Men huru ställer sig detta i praktiken uti förevarande fall? Att det skulle bli svårt, för att inte säga omöjligt, att skilja mellan personer, som av verkliga samvetsbetänkligheter vägrade att bära vapen, och sådana, som endast föregåve dylika, bildar intet antagligt skäl för negligera de av de vägrandes uppfattning och önskemål. Man har litet svårt att förstå, på vilka speciella grunder prästerna egentligen visa ett så välvilligt överseende gentemot kriget och vad därtill hörer. Hur kunna dessa väktare på Zions murar ställa sig så avgjort sympatiskt mot en förödelse, som, när den slipper riktigt loss, går till storms mot själva grundvalarna uti dessa murar? Förty vilket av de tio budorden i vår sedelag lämnar kriget egentligen oantastat? I första rummet är det ju femte budet, som med svärdsspetsen doppad i blod, helt enkelt skrives sålunda: Du skall dräpa! Sjätte brukar med samma penna omformas till: Du får skända kvinnor. Det sjunde lyder uti krig: Du får och skall stjäla, synnerligast om det sker uti stor skala, ett helt konungadöme t. ex.

Åttonde budet: Du skall beljuga, förråda, baktala och illa berykta din fiende! Så ock förvilla och bedraga honom med osant tal.

Nionde budet: Du skall hava lust till din fiendes hus!

Tionde budet: Du må efter gottfinnande förfara med din fiendes hustru, hans tjänare och tjänarinna samt jämväl hans oxe, åsna och övriga tillhörigheter.

Och beträffande »lagens första tavla» är det lika illa. Hur har man helgat vilodagar i det nu rådande kriget? Jo så, att man till varje högtid förberett en större slaktning i avsikt att överrumpla motståndaren. Söker man härvid försvara sig med det icke alldeles oväntade inlägget, att man känt det som en religiös plikt att på de större högtiderna bringa den käre krigsguden ett större offer, så kommer man i alla fall i konflikt med första budet, vars lydelse ej bör vara vederbörande fullt främmande. Slutligen är det allmänt känt och vittnat, att ingenstädes slösas med svordomar och hädelser i sådan utsträckning som i militärlivet. Men detta är ju att »missbruka Herrens, din guds, namn».

Man hade sålunda skäl förvänta, att krigsväsendet skulle vara föremål för den heliga kyrkans synnerliga vedervilja, tuktan och bestraffning. Men har läsaren någonsin hört ett ord i sådan riktning från predikstolen? Här ha prästerna uppenbarligen sväljt en stor kamel, samtidigt som de väckt en hel del ovilja med att sila småsynder.

Och gå vi till den sammanfattning av buden, som Kristus själv gav den lagkloke på hans fråga: »Vilket är det förnämsta budet i lagen?» så kommer man till samma resultat. Budets senare hälft lyder: »Du skall älska din nästa såsom dig själv!» Men detta kan väl knappast sägas vara kännetecknande för kriget.

Alltså, präster, fram med domsbasunen! Här är ett område, på vilket det ingalunda saknas resonans. Ja, jag vågar påstå, att det skulle vara en lycka, om I voren mäktiga av ett så starkt basunljud, att när

allas våran Sven Hedin en dag, enligt löfte, stöter i basunen, han ej mäktade göra sig hörd av det svenska folket.

Med denna lilla fingervisning för framtiden rörande religionens ställning till kriget torde detta kapitel lämpligen böra avslutas.

KRIGET OCH SKOLUNDER- VISNINGEN.

Då man uppställer och söker besvara frågan: Huru är det möjligt, att ett krig på vår nuvarande kulturståndpunkt verkligen kan komma till utbrott? måste man ock räkna med hurusom det allra viktigaste organet för denna kulturs upprätthållande, skolorna, i väsentlig grad just inriktat sin verksamhet på krigarandans underblåsande. Man har i nyare tid tagit till uppgift att släktled efter släktled i skolan underhålla den heliga elden på krigsgudens altare. De ämnen, som särskilt hava fått till uppgift att tjäna detta syftemål, äro *historia* och *litteraturläsning*. Och man torde kunna säga, att respektive lärare i stort sett fyllt sin uppgift med en samvetsgrannhet, som kommer en att tänka på det straff, som drabbade vestalerna, om de underläto att vårda den husliga härdens eld på gudinnan Vestas altare. De blevo så gott som levande begravna.

De ungas sinnen äro ju så ytterst mottagliga för intryck, både på gott och ont. Man har med skäl

liknat barnasjälen vid en vaxtavla, där det minsta lilla intryck lämnar spår efter sig. Trädgårdsmästaren, som drager upp fruktträd, vet bäst, hurusom han genom beskärning kan forma ett träd alldeles efter sitt eget huvud. Vill han giva det en abnorm utbildning, så kan han göra det också, n. b. om han passar på, medan plantan är ung. »Böj vidjan, medan den är grön», heter det. En omstridd sak torde däremot vara, om den därigenom bliver »både fager och skön».

Dessutom är det ett erkänt faktum, att de ungas sinnen äro icke minst mottagliga för det onda. Ingjut droppvis under hela uppväxtåldern dåliga intryck i barnens själ, och du kan vara förvissad om att du ej har gjort din gärning förgäves. Tvärtom. Vad som nedlägges i barnasjälen, brukar med rätta betecknas såsom frön, vilka gro, skjuta nya skott och bära frukt i sinom tid. Men icke skördar man därvid fikon av törnen.

Dock — det här börjar bli litet för allvarligt och moraliserande. Låtom oss därför övergå till dramatiken ett slag. Således:

Första akten.

Scen: Stor föreläsningssal med kateder på en upphöjd plats. I katedern undertecknad. I salen allt vad Sverges rike har av historielärare från allmänna läroverk, seminarier, flickskolor och folkskolor. Främst en tre-dubbel rad lektorer med kala hjässor, därbakom de mer eller mindre kala adjunkterna, så alla de andra.

Undertecknad (kliver upp på katedern och blickar ut över auditoriet) för sig själv:

— Det här kan man då kalla att hava kommit in på historisk mark. Icke alldeles utan, att den historiska marken gungar en smula under mina fötter. Här får man hålla tungan rätt i mun, när man passerar Scylla och Charybdis och andra historiska platser. Men kanske man klarar sig, om man undviker att ge sej in på detaljer i krigshistorien. (Högre.)

— Nå, min käre lektor A. Kan lektorn definiera ämnet historia?

(Lektor A. reser sig, icke utan en viss svårighet, ty bänken håller ej måttet för hans embonpoint. Något osäker i skolpojkenes roll stapplar han):

— Historia är en framställning om människosläktets utveckling.

— Näja. Men lektorn menar väl ändå inte utvecklingsläran, darwinismen. Utan vilken utveckling är det fråga om?

— Den mänskliga kulturens utveckling.

— Riktigt! Sitt ned! Lektorn klarade sig ju fint. Nå, fröken B. Kan man vid sin historiundervisning taga med alla händelser och levnadsöden, som människor genomlevat?

— Nej.

— Vad skall man då taga med?

— ? ?

(Halva salen viftar med händerna.)

— Nå, magister C.

— Man skall taga med sådant, som haft en större betydelse för den mänskliga kulturens utveckling.

L.: Kan då fröken B. giva exempel på något sådant?

— ? ?

L.: Vad brukar fröken tala om i sin historieunderservisning?

— Om krig och konungar.

L.: Är det flera, som vid sin historieundervisning huvudsakligast tala om krig och konungar?

(Nästan alla »barnen» sträcka upp händerna.)

L.: Nå det var roligt, gossar och — förlåt — damer. (Fröken B. ser belåten ut.) Ja, d. v. s. inte att ni läsa så mycket om krigen, men — —

Fr. B.: Att vi läser om konungarna.

L.: Inte det heller.

— Ja men Sverges historia är deras konungars, har Geijer sagt.

L.: Men det går jag inte med på med hänsyn till definitionen. Kan någon annan säga, vad jag tyckte var roligt?

— ? ? ?

L.: Jo, att ni talade *sanning*. Ty jag *vet*, att ni huvudsakligast läser om krig och konungar. Kan man då säga, att krigen ha haft en så utomordentlig betydelse för kulturen släktled efter släktled?

— ? ? ? (Magister D., socialist, viftar.)

— Nå, magister D.

— Ja, de ha verkat i hög grad hämmande på kulturens utveckling.

L.: Alltså kan man inte säga, att de haft betydelse för kulturens *utveckling*.

— Jo, negativ betydelse. För övrigt sa' magistern inte »kulturens utveckling» utan bara »kulturen».

L.: Sitt ned, pojke! Ja' tror du märker ord. (Lektorer och adjunkter m. fl. se belåtna ut, för att socialisten fick sig en skrapa. De mulna dock fruktansvärt,

då läraren fortsätter): Alltså anse vi det fastslaget, att krigen ej haft någon vidare betydelse för kulturs utveckling, åtminstone ingen positiv betydelse utan snarare negativ, nedbrytande, hämmande.

(Auditoriet protesterar högljutt.)

L.: Vad har då kriget haft för positiv betydelse?

— ??? (Lektor E. viftar.)

L.: Nå lektor E.

— Kriget har givit anledning till otaliga uppfinningar, som eljest aldrig skulle hava blivit gjorda. Vi ha fått en hel industri för tillverkning av allt fullkomligare och sinnrikare krigsmateriell.

L.: Kan då lektorn säga, på vad sätt detta har kommit den mänskliga kulturen till godo?

— ???

L.: Ja, det kan inte jag heller. Nå, vad vill lektor A. säga?

— Även om krigstekniken och dess industri ej direkt bidragit till kulturutvecklingen, så har den likväl haft en indirekt betydelse, därigenom att den skärpt den mänskliga intelligensen, varjämte flera uppfinningar, som gjorts för krigsbruk, även kommit det fredliga arbetet tillgodo.

L.: Menar då lektorn, att de områden den mänskliga intelligensen har att utveckla sig på eller arbeta inom äro så pass begränsade, att om vi ej fått lägga till krigets, skulle de varit otillräckliga. Då vill jag säga lektorn, att min tro är, att även om jordens befolkning stiger i samma grad som hittills, och uppfinningar och forskning hålla jämna steg, så kan man vara lugn för att ännu efter hundratals — ja miljon-

tals år skall det givas tillräckligt utrymme, tillräckligt objekt, för den mänskliga intelligensen att vara verksam och utveckla sig på. Och detta kriget förutan. Helt visst finnes det andra och bättre sätt att uppmuntra talangen. Nå, vad har fröken B. nu fått på hjärtat?

— Jo, jag vill bara säga det, att vi läser om kriget i flickskolorna, därför att vi beundra dessa historiens hjältar, dessa stora krigargestalter, med deras oförlikneliga mannamod och tapperhet. Hur futtig ter sig inte för oss den tid, som vill ta bort kriget, hur små de män, som ej längta ut till strid, till seger och ära! Dessa fredskrukor, som bara föra nyttans, klokhetens och människokärlekens talan utan att betänka, att det finnes andra makter i livet — —

L.: T. ex. förstörelselusta, dårskap och barbari. Det var väl dessa fr. B. vill rekommendera såsom motsatser till »fredskrukornas» skötesynder. Jag märker emellertid, att jag i egenskap av en sådan där kruka inte står högt i kurs hos fr. B. och alla »vi i flickskolorna». Dock: »krukan går så länge till vatten, att hon slutligen brister», sa' den store Gustav Adolf som bekant, så lät gå för kruka, och lät oss söka hämta mera vatten till släckande om möjligt av fr. B:s brinnande krigslust. För min del är jag inte alldeles övertygad om att vare sig kriget eller militärlivet i allmänhet är någon särskilt god skola för utvecklande av några som helst goda karaktärsegenskaper. Däremot är jag fullt övertygad om att det finnes ingenting i världen, som så kan förråa och fördärva det mänskliga själslivet. Finns det något, som kan göra människan mera likt ett vilddjur än just

kriget? Här få de specifikt djuriska egenskaperna hos människan fritt spelrum, ja, den allra viktigaste krigareegenskapen står så lågt på rangskalan, att man icke ens inom djurvärlden träffar dess motstycke. Förty krigarens av fr. B. så livligt beundrade högsta dygd är väl ändå att kunna slå ihjäl så många av sina medmänniskor som möjligt. Men var ser man inom djurvärlden exempel på att en djurart dödar sina egna gelikar? Det göra ej ens de vildaste rovdjur. En tiger dödar ej en annan tiger o. s. v. — Vad är det nu då, fr. B.?

— Jo, en tiger eller vilket djur som helst skulle döda sin gelike, om denna angrepe hans bo. Ingen hanne bland djuren skulle vara så feg, att han inte skulle vilja offra livet för de sina, om hans bo bleve anfallet, även om anfallet komme från individer av hans egen art.

L.: Om ja! Det är just därpå det hänger. Men när såg fr. B. en tiger angripa en annan tiger eller gå till anfall mot hans bo? Eller vilket annat djur som helst? Nej, en sådan abnormitet är förbehållen människorna uteslutande, och det är detta perversa drag, som fredsvännerna vilja utplåna från människans anlete. Även om det möjligen förekommer, att ett par hundar, kattor o. s. v. råka i luven på varandra, så sker detta vanligen på skämt, och i varje fall icke i avsikt att döda. Men vad som *aldrig* förekommer, det är, att djuren *massvis* tåga ut till strid mot varandra, så som människor för sed hava i krig. Detta är någonting högst onaturligt, och människan, »sådan hon är av naturen», huru ond och fördärvad denna natur än må vara, skulle knappast kunna förmås där

till, om hon ej blivit på förhand systematiskt bearbetad, härdad mot det naturvidriga i kriget, t. ex. av herrar lärare vid deras historieundervisning.

Eller vilken erfarenhet ha herrarna själva gjort i berörda hänseende? Var det inte måhända så, att ni i början av eder lärareverksamhet fann dessa ständiga krigsskildringar oaptitliga, att t. ex. under första lektionen på dagen med Hannibal draga ut och förgöra ett hundratusental romare, att under andra låta Karl XII dra blankt mot lika många danskar, ryssar och polacker och under tredje genomleva Bartolomeinattens blodbad? Det blev väl ändå väl blodigt detta till sist. Men så ha ni vant er vid dessa råheter och kanske rent av finna tillfredsställelse uti att låta dem passera revy inför klassen. Ni formligen frossa i krigsmålningar och njuta av att kunna servera dem så rafflande som möjligt för den ivrigt lyssnande ungdomen. Han I tilläventyrs någon gång tänkt på, vilken »uppfostran» detta egentligen är? Det är systematiska med berätt mod begångna försök att sänka de människovarelser ni fått om hand under vild djurens ståndpunkt. Och vilken är den ungdom, som utsättes för detta skändiga dåd? Jo, varje svenskt barn, gosse eller flicka, ingen slipper undan blodsdopet i denna den mänskliga onskans stinkande blodpöl. Mina herrar! Då jag nu ser er samlade en corps, måste jag bekänna, att jag känner mycket liten respekt för denna eder uppfostraregärning.

(Allmän oro och enstaka utrop: De unga måste lära sig att värda våra stora minnen! Sverges ungdom måste tillhållas att värda det arv, som kostat deras fäder så mycket blod! Vi yngre lärare läsa

ej så mycket krigshistoria, som ni tyckes tro o. s. v.)

L.: Nåväl. Vi kunna resonera om detta sista. Hur mycket krigshistoria läses egentligen? Vilka läroböcker användas mest?

(En undersökning ger vid handen, att Odhners eller Odhner och Vestmans svenska historia samt Pallin-Boethius allmänna historia fortfarande läsas mest i våra skolor.)

L.: Låtom oss då pricka för de partier, som i dessa läroböcker handla om krig! Jag är på förhand övertygad om att det lär bli 60 à 70 procent minst. Detta gives barnen i hemuppgifter, prepareras och förhöres under lektionerna och torde i genomsnitt bliva minst lika väl tillgodosett proportionsvis som det övriga lärostoffet. Av läsarets låt oss säga 120 historielektioner i en klass ägnas sålunda 74 till 84 åt krigshistorien jämte motsvarande del av barnens hemarbete. Är herrarna övertygade om att detta är den riktiga proportionen?

(Övervägande nej.)

L.: Hur kan det då komma sig, att detta i realiteten likväl är förhållandet?

Vad säger magister X.?

— Det beror enligt min mening på traditionen. »Historia» det är av gammalt historier om krig och fred med tillhörande årtal och namn. Så fingo vi i ungdomen läsa historia, och så bedriva vi i vår tur denna undervisning.

L.: Troligen en mycket riktig anmärkning, som likväl icke försvarar missgreppet.

Vad menar adjunkten Y?

— De läroböcker, som äro införda i skolorna och godkända av vederbörande myndigheter, bära nog största ansvaret. I och med det att en lärobok införas, som reducerat krigshistoria till såsom skäliga ansedda 10 à 15 procent, kommer också klassundervisningen att få denna proportion. Men det är alltid förenat med vissa svårigheter att göra ombyte av lärobok.

L.: Alldeles riktigt. Men männe det inte i själva verket är läraren, som härvidlag gör de största svårigheterna. Den äldre läraren åtminstone. Han har de gamla läroböckerna på sina fem fingrar, och vad som torde vara av ännu större betydelse: hela hans historievetande är huvudsakligast krigshistoria. Det är hans rätta element, där han känner sig hemma som fisken i vattnet. Där rör han sig med säkerhet och elegans. Där kan han göra sin undervisning »levande», spännande. Kulturhistorien åter förefaller både honom och eleverna torr och tråkig. Det är ingen »riktig historia». Och säkerligen fordras det en hel del arbete vid en omläggning av ämnet. Men visst är, att med god vilja och intresse kan kulturhistorien göras minst lika »levande och spännande» som krigshistorien. Det synes, som om ämnets behandling vid universiteten härvidlag behövde något omläggas, så att de unga magistrarna o. s. v. vid »anträdandet» av sin lärarebana vore väl kvalificerade i berörda hänseende.

(Socialisten D. begär ordet.) Var så god, magister D.!

— Ja, det är just där skon klämmer. Allt hitintills hava landets regering, skolans myndigheter, pro-

fessorerna och andra fäder hållit sin skyddande hand över krigshistorien. De anse den helt enkelt som en av hörnstenarna för det rådande samhällsskicket. Och det är icke så alldeles utan risk för den enskilde läraren att söka rubba på hörnstenarna i denna uråldriga samhällsbyggnad, vilken ytterst stöder sig på »krigsmakten till lands och vatten». Det är icke precis någon tillfällighet, att prästerna söndagligen ha att uppläsa den gamla ramsan: Välsigna konungen och hela hans hus, alla trogna ämbetsmän, krigsmakten till lands och vatten o. s. v.

Tänkom oss en yngre lärare, som huvudsakligast drivit kulturhistoria! När studentexamen kommer, får han till uppgift att behandla hugenottkrigen eller spanska tronföljdskriget eller svenska östersjöväldet eller någon annan av de där gamla käpphästarna. Han invänder, att det där ha de ej läst så synnerligen ingående, och censorn svarar med ett litet ironiskt småleende, att doktorn — kan ju i alla fall höra litet på vad man har läst, om kriget ifråga nämligen. Det blir en knagglig lektion, som den unga, intresserade historieläraren presterar, och i protokollet till kungl. överstyrelsen anmärkes, att historieundervisningen inte tycks ha bedrivits fullt tillfredsställande, och så har vår förhoppningsfulle lärare fått en prick, som kanske med flera år kommer att fördröja hans befordran. Nej, här måste statsmakterna gripa in. Anvisningarna för historieundervisningen, som äro intagna i läroverksstadgan, måste omarbetas, och särskild instruktion givas kungl. läroverksöverstyrelsen. Då först kan den enskilde läraren bli i tillfälle att verksamt ta i tu med saken.

L.: Jag ber att få tacka magister D. för hans inlägg. Det har väsentligen korrigerat min uppfattning om herrarnas ställning till denna fråga, till herrarnas och — förlåt — damernas favör. Det är nu så, att liksom drängen måste göra, vad hans husbonde befäller, även om han finner det aldrig så befängt och föräldrat, måste också ämbetsmannen rätta sig efter sina instruktioner, sina överordnade och ytterst efter samhället, vars ämbetsman han är. Det är således samhället, som genom sina organ, statsmakterna, har att här ingripa.

Vad sitter lektor E. och pratar om där nere?

— Jag pratade inte, magistern.

L.: Jo, det gjorde lektorn. Vet inte lektorn, att man inte skall störa lektionen med prat? Nå, lektor A., vad sade herr E. för något?

— Han anmärkte, att det där tycktes magistern inte begripa, för det är kungl. maj:t, som utfärdar såväl läroverksstadga som instruktion för överstyrelserna. Det är något, som riksdagen inte har med att göra. Och kungl. maj:t lär nog i detta fall förbli vid status quo.

L.: Må så vara, min gode lektor. Men kungl. maj:t måste nog i våra dagar ta hänsyn till riksdagens, folkets önskningsar, så visst som vi ha något som heter parlamentarisk styrelse. Det är ju inte alldeles otänktbart, att vi en vacker dag ha en eklesiastikminister, som just företräder de av magister D. framförda synpunkterna.

(Det förmärkes en rysning genom lektorers och adjunkters m. fl. bänkrader.)

Folkskollärare F. har ordet.

— Till det nu sagda angående riksdagen och skolväsendet vill jag foga ett par ord. Vem är det, som avlönar samtliga lärarekrafter och i övrigt underhåller både skolor och överstyrelser om inte svenska folket? Det förefaller då mig tämligen naturligt, att detta svenska folk har något att säga, då det gäller att bestämma skolornas verksamhet. Och det gäller icke minst om läroverken. De barn, som åtnjutit den fördelen att få undervisning vid dessa, kosta svenska staten mångdubbelt mera än folkskolebarnen pr år räknat. Därtill kommer, att de begagna anstalten dubbelt så lång tid. Att under sådana förhållanden svenska folket för en gångs skull kastar en blick inom dess för den stora allmänheten i realiteten stängda portar, det finner jag alldeles i sin ordning.

L.: Jag också. Men kanske vi nu skulle efter gammal god skolordning sammanfatta, vad som blivit sagt till förklaring av det märkliga sakförkållandet, att det läses 60 à 70 procent krigshistoria i våra skolor. Vem kan åta sig den uppgiften? Var så god, magister D!

— Jo, för det första beror det på traditionen: lärarna ha under sin egen skoltid läst historia på det sättet. Därmed sammanhänger ock, att hela deras historiebildning vilar på en grundval, som gör dem väl skickade för krigshistorien men mindre väl kvalificerade för kulturhistorien. För det andra beror det på de hittintills allmänt begagnade läroböckerna och för det tredje på att myndigheterna hållit sin skyddande hand över systemet.

L.: Riktigt. Och nu, mitt herrskap, ta vi tio minuters rast.

Församlingen rusar ut, barhuvad, och inom kort ser man »de unga» som bäst i farten med att leka »ta fatt», »hök och duva» o. s. v. Man konstaterar en del omvända förhållanden, t. ex. att lektorerna här hade svårt att klara sig för adjunkterna och dessa i sin ordning för de ännu spänstigare »folkets lärare». Det rädde tydligen ett omvänt förhållande mellan inkomst och rörelsehastighet. Då läraren »träder ut», omringas han emellertid av en skara lektorer, ilska som bälgetingar och tydligen beredda att läsa lagen för honom. Läraren bryter spetsen av angreppet genom att anlägga en vördnadsbjudande uppsyn och förklarar, att efter allt att döma vore han Jupiter själv, eftersom han var omgiven av så många månar. Man nöjer sig med att degradera honom till Saturnus genom att »ta i ring» och i dubbla kedjor leka den splittrerna leken »Saturni ring».

En grupp lärarinnor hålla sig på avstånd från leken och diskutera ivrigt. Tydligen gäller det onda anslag mot »fuxen».

Nu ljuder signalen och »barnen» tåga in. Det är som förut. Fröken B. viftar ivrigt med handen.

— Nå, fröken B.

— Jo, magistern är inte vidare konsekvent. Magistern påstår, att det är förspild tid, som man använder på krigshistoria, men å andra sidan framhålles, att denna eggas till krigslust och är en av de viktigaste orsakerna till att kriget lever kvar ända in i denna sena tid. Vidare har det påpekats, att ungdomen måste lära sig att vårda våra stora minnen och vårda sitt fäderneärv. Vad har ni att invända mot detta?

L.: Det första, om krigslusten och krigets bibehållande, vet jag mig ej direkt ha yttrat, men fröken B. har läst rätt mellan raderna. Det är precis, vad jag menar, att krigshistorien medför. Men detta räknar jag som förspilld möda, ja rent av som brottsligt. Och vad de stora minnena och hjältegestalterna beträffar, är jag rädd, att de i de flesta fall blivit litet väl stora och således i viss mån ohistoriska.

Så t. ex. sammanhänger hela den svenska krigshistorien från 1561 till 1718, om inte längre, med det svenska östersjöväldet. Först redogöres mycket samvetsgrant för hurusom vi lyckas rycka till oss den ena landbiten efter den andra på andra sidan Östersjön; sedan får man samima besvär med att visa, huru vi stycke efter stycke förlorade detta välde. Under tiden har man tillfälle att lära känna en rad lysande krigsbedrifter, och man får lära sig att med fröken B. »vörda många stora minnen». Men vad har nu Sverige haft för gagn av allt detta krångei? Ingenting annat än att våra fäder fingo underkasta sig den ena utskrivningen efter den andra, den ena krigsskatten tyngre än den andra, ända tills vi under Karl XII höllo på att få gå ifrån både gård och grund som en hund ifrån ett ben. Vi hade levat lyckligare och även tryggare dessa bragder förutan.

Nå, fröken B.?

— Jo, det är alltid lätt att vara småklok efteråt. Men vem kunde på förhand räkna ut, att det skulle gå så där illa!

L.: Jo, det kunde nog litet var ha gjort. Man behövde ej vara ett sekularsnille för att inse det omöjliga i att söka försvara dessa strödda landbitar hin-

sidan havet mot de folk, från vilka vi tagit dem. Ungefär på liknande sätt förhåller det sig med de stackars landbitar, som tröskas med i allmänna historien: Belgien, Milano, Neapel, Sardinien, Sicilien, Elsass och Lothringen. De löpa fram och tillbaka ungefär som plåtarna i ett valsverk, och under tiden ha de som dessa fått sitta hårt emellan; men inte ha de blivit bättre för det, och inte bli vi bättre av att läsa om de blodbad, som denna månghundraåra vals har förorsakat, men väl sämre, för så vitt vi taga intryck av vad vi läsa. Eller vartill gagnar det, att vi under våra historietimmar med Napoleon störta eller beskära det ena väldet efter det andra i Europa och därav hopfoga en universalmonarki, allt under det vi möda oss med att noga skilja på bitarna från frederna i Campo Formio, Luneville, Amiens, Pressburg, Tilsit o. s. v. Inom kort är Napoleons saga all, och gränserna ungefär de gamla. Detta är ett tanklöst gyckel med de unga och har enligt min mening ingen annan uppgift än att motivera behandlingen av så många blodiga strider som möjligt, med underförstådd härdning och träning. Detta om de höga minnena.

Vad de stora hjältegestalterna beträffar, kunde de gott få vila i frid i sina gravar. Karl XII har ju på det yttersta i dessa dagar blivit mätt till hela sin längd och befunnits hålla måttet. Litet svårare är det att mäta den andliga personligheten. De mått, som angivas eller kunna underförstås i läroböckerna, äro säkerligen otillförlitliga. Ville man skriva en historia, som vore lika benägen att förringa vederbörandes betydelse, som de nu tillgängliga förstora den, så skulle man säkerligen komma till ett ganska intressant

resultat. Kanske skulle det då om krigarkungar, som blivit upphöjda till skyarna, komma att heta: »Konung X var i hög grad egenkär och äresjuk. Han ansåg sig klokare, tapprare och modigare än någon samtida konung i Europa. Detta i förening med hans ärelystnad gjorde, att han störtade sitt land i det ena kriget efter det andra, vilka krig i hög grad utarmade landet utan att lämna något som helst varaktigt vederlag för de gjorda uppoffringarna. Vad klokheten, modet och tapperheten beträffar, voro de nog mera inbillade än verkliga. Han framställde under kriget planer, som, om de ej, tack vare allvarliga föreställningar, övergivits utan i stället fullföljts, säkerligen skulle bragt vårt land i högst brydsamma situationer. Modet och tapperheten visade sig också vid tillfällen, då dessa egenskaper speciellt varit önskliga, ingalunda hålla måttet. Som allmänt omdöme torde kunna sägas, att konung X genom mycket läsande om sina förfäders »lysande bedrifter i krig» blivit en smula överspänd. Han ansåg det tydligen nödvändigt, att även han skaffade sig »ett stort namn», och det bekymrade honom föga, om han därvid använde det svenska folket som försökskaniner vid sina experiment i berörda riktning. Resultatet blev en avsevärd försämring i rikets tillstånd. Folkets allmänna välbefinnande hade utbytts mot fattigdom och nöd. Knappast något hem fanns, där ej förnämsta stödet blivit undanryckt, vare sig att maken eller sonen stupat i striden eller ock som krymplingar endast kunde ligga de sina till last. Statens affärer hade genom den dyrbara krigsföringen bragts i fullständig villervalla. Krigsväsendet var alldeles tillspillogivet, och de fredliga näringarna

så försummade och styvmoderligt behandlade, att de så gott som lågo i lägervall.»

Säkerligen vore en sådan skildring i flera fall den mest »historiska». Vad menar magister F.?

— Jag vill endast ytterligare understryka detta sistnämnda. Kriget har ingalunda fört folkens kultur framåt, men väl i motsatt riktning. De framsteg ett folk gjort i kulturellt hänseende under en hel mansålder ha oftast tillspilogivits under ett flerårigt krig. Folken ha på detta sätt gång efter annan blivit lika som flyttade tillbaka i sin utveckling. »Var stode vi, om de ej varit till?» kan man med skäl fråga rörande krigen. Helt visst flera århundraden längre fram i utveckling. Och så mena herrarna, att man skall läsa krigshistoria i en framställning om den mänskliga kulturens utveckling! Jo, jag tackar jag! Endast så mycket som behövs för att belysa krigets negativa, nedbrytande eller hämmande betydelse. 1800-talet har ju för Europa varit relativt förskonat från krig. Kanske ha vi denna omständighet att tacka för den makalösa utveckling detta århundrade har att uppvisa. Men helt visst har 1900-talet genom det nuvarande världskriget fått sig en knäck, som dels berövar det en stor del av frukterna från 1800-talets landvinningar och dels väsentligt hämmar åtminstone det första halvseklets utveckling. Eller tror herrarna fortfarande, att detta krig kommer att verka befrämjande på vår kultur? Detta krig, där de heligaste kulturmärken blivit lagda i ruiner, där allt vad forskning och samarbete mellan Europas universitet och övriga kulturhärddar avbrutits, där de förnämsta krafterna i stället blivit nedskjutna, blinda, döva, lytta eller på

annat sätt försatta ur spelet. Detta krig, där man endast strävar efter att sänka mänsklighetens materiella resurser till havsbotten, och som för övrigt för var dag, som går, alltmera tagit till huvudsyfte att strypa, förkväva och tillintetgöra folken. Onekligen ett lika aktuellt som eklatant bevis på bärigheten av herrarnas teori om kriget och kulturen.

Förmodligen är det eder mening, att kommande generationer under årtusenden böra slå i sig åtminstone 100 sidor från de olika fronterna i detta krig, om den store kejsaren, som trotsade hela världen, om Hindenburg, Mackensen o. s. v. Stackars eftervärld!

L.: Jag hoppas tvärtom, att mänskligheten efter krigets slut enar sig om att lasta all sin krigsredskap på sina krigsfartyg och segla ut till havs. Där anställer man ett sista sjöslag, där varje undervattensbåt, samtidigt som den avsänder den fördärvbringande torpeden mot sin pansarbåt, själv exploderar och försvinner i djupet. Det vore en värdig avslutning på både det under- och överjordiska kriget. En av pansarkolosserna kunde gärna vara lastad med allt vad krigshistoria och krigsvetenskap heter och en annan med de krigsvurmars, som tilläventyrs fortfarande funnes kvar i världen.

I sammanhang med detta om krigsredskapen kom jag också att tänka på huru man i »den reviderade krigshistorien» kunde ägna litet uppmärksamhet åt just dessa. Man kunde helt enkelt intaga en liten berättelse av följande lydelse:

Storslaget vansinne.

En snäll pappa är ute och går med sin vetgirige lille son för att titta på vårt försvar.

— Pappa, vem bor i det där stora huset? säger gossen, pekande på en fästning.

— Lille vän, där bor ingen.

Gossen låter sig nöja med svaret, ty han får just syn på en rad med kanoner.

— Se pappa, så många vagnar! Vem skall åka på dem?

— Dem ska' man egentligen inte åka på.

Gossen får se ett svärd blixtra i solen och utropar full av förtjusning:

— O, en så stor kniv! Täljer dom stora hästar med den? Sådana där som kunna springa?

— Detta är ett svärd, min gosse, en kniv, som man aldrig täljer med.

— Vad gör man med den då, pappa?

Fadern låtsas, som om han ej hörde frågan.

— *Vad* gör dom med kniven, pappa?

Ja, det ville inte fadern säga — ännu på några år. Men han drog sig åt ett annat håll för att slippa svara på vidare frågor. Och även den vuxne kan ha skäl att fråga:

— *Vad* gör man med fästningar, kanoner, svärd och gevär, pansarbåtar och kulsprutor?

Att det kan ha sina vådor att alltför mycket hän- giva sig åt detta »storslagna vansinne», det torde särskilt Tyskland i det nuvarande kriget sent omsider ha fått lära sig. Det måste nog en gång för alla fastslås — en resumé över »Svarta veckans» händelseförlopp, av doktor Anton Carlgren, gör detta fullt klart —

att Tyskland bär huvudansvaret för detta krig eller rättare den tyska militären med benäget bistånd av en del kapitalister, statsmän och jobbare. Och detta i sin ordning berodde på att man satte sitt hopp till det storslagna vansinnet, den storslagna tyska krigsmakten till lands och vatten, vilken man ville ut och prova ett slag. Nu står landet bl. a. på gränsen till ekonomisk ruin. Sedan tre krigsår i början av augusti förflutit, har den tyska ekonomien undergått följande förändringar: Av de 5,5 miljoner ton till vilka den tyska handelsflottan beräknades före kriget, finns kvar endast 2,7 miljoner ton, i det att 500,000 brutto registerton blivit sänkta och 1,600,000 beslagtogs av fienderna. Tysklands skulder före kriget voro 5 miljarder mark. Genom kriget ha de ökats med 95 miljarder mark. Dessutom beräknas till återställande av Ost-Preussen och Elsass-Lothringen 3 miljarder, till kolonierna 5 miljarder och till förluster av tyska värden i utlandet 6 miljarder. Sammanlagt räknas rikets skulder för kriget jämte räntor till 170 miljarder mark. Det gör på varje invånare 2,537 mark — medan skulden före kriget blott var 75 mark. Skatter av alla slag voro förut i genomsnitt 36 mark pr huvud, men komma att i och med krigsoffren belöpa sig till 172 mark. (Dessa siffror enligt en redogörelse i Dagens Nyheter av den 5 augusti 1917.) Så att det blev en dyrbar generalmönstring av det tyska härväsendet. Naturligtvis ha de övriga krigsförande makterna, och därmed så gott som hela vår världsdel, fått vidkännas liknande ekonomiska uppostringar. Här om någonsin bekräftas ordspråket, att många år få gällda, vad stunden brutit, med den utvidgningen

dessutom, att många människor få sona, vad några få ha brutit.

Men vi få kanske återgå till det ursprungliga ämnet för lektionen.

Kan då någon säga mig, vilka som speciellt böra läsa t. ex. kemiens historia? Magister X.

— Kemisterna eller över huvud alla, som studera denna vetenskap.

L.: Anser magistern att jurister, präster, ämbetsmän böra läsa kemiens historia?

— Nej.

L.: Vilka böra lära fysikens historia.

— De som studera fysik.

L.: I analogi härmed böra tydligen läkare studera läkekonstens historia, lärare undervisningsväsendets historia, präster religionshistoria, jurister rättsväsendets historia. Vilka böra då speciellt studera krigshistoria?

— Militärerna.

L.: Nä, där ha vi ägget! Militärerna ha säkerligen åtskilligt att lära av krigshistorien. Men att därför betunga hela den övriga mänskligheten med denna vidlyftiga och dessutom synnerligen ruskiga »historia», det är dock även det — storslaget vansinne. Med *minst* lika stor rätt kunde det begäras, att man lika ingående skulle lära känna övriga vetenskapers — de ovan uppräknade förutom alla de andras — historia. Men jag fruktar, att det på så sätt ej bleve mycken tid över för den egentliga vetenskapens studerande. Låt oss antaga, att det är åtminstone 10 vetenskaper, vars historia borde tillgodoses minst lika mycket som krigsvetenskapens. Om nu denna sistnämnda f. n. åtnjuter 60 à 70 procent av tiden för all historie-

undervisning, skulle vid en sådan utjämning 6 à 700 procent av den nu för historia anslagna tiden erfordras, då man skulle komma upp till omkring 20 veckotimmar. Ja, sen vore det endast 10 veckotimmar kvar för övriga ämnen. Låt dessa ämnen vara till antalet 10, och varje ämne såsom historien få 20 v. tim., så komma vi upp till sammanlagt 220 v. tim. Nu kan man, som bekant, ej läsa mera än högst 50 v. tim. Ämnet krigshistoria har således enligt denna något summariska kalkyl f. n. 7 gånger för mycken tid sig anvisad.

»Kärt barn har många namn.» Vilket torde kunna omskrivas med »kärt barn ägnas mycken omvårdnad». Kriget måste vara en alldeles särskilt förförisk liten demon, eftersom den har blivit en sådan gökunge i våra skolor. Kan någon förklara varför? Jaså, inte. Jo, det har redan sagts men kan »tagas om igen» såsom resultatet av våra båda lektioner: Man vill göra de unga förtrogna med kriget, vänja dem vid dess ruskigheter, egga till krigslust, framhålla krigstjänstgöringen som en av människornas heligaste plikter o. s. v.

Herrarna måste ha mycket låga tankar om betydelsen av sin egen verksamhet eller m. a. o. om betydelsen av skolarbetet i allmänhet, om ni ej medge, att en av huvudorsakerna till att ett krig på nuvarande kulturståndpunkt verkligen var möjligt, är just den samvetslösa behandling man ägnat krigshistorien i alla våra skolor. Skolans målsmän, enkannerligen historielärare, måste i dessa dagar känna sig ansvariga för de scener, som nu utspelas på våra slagfält. De hava sätt, århundraden igenom. Nu är skördens

dag inne, och jag förmodar, att skörderesultatet överträffar alla förväntningar. Här besannas ordspråket: »Den som sår vind, han får skörda storm.»

Endast ett par ord till. Hur tro ni, att det skulle ha gestaltat sig i augusti år 1914, om under de senaste hundra åren icke ett ord krigshistoria hade lästs i några skolor? För min del tror jag, att det skulle ha varit en psykisk omöjlighet att driva Europas folk ut på slagfältet att med berätt mod slå ihjäl varandra i miljontal, om man ej på förhand gjorts förtrogen med en sådan möjlighet. Kriget skulle ha förefallit så omänskligt, rått, abnormt, att det helt enkelt varit en omöjlighet för några få personer i Europa att kommendera ut dessa miljonarméer. Men denna omöjlighet hade ju inte varit någon olycka.

Och nu, mina damer och herrar, tackar jag för uppmärksamheten. Hade jag med dessa ord kunnat begränsa eder krigshistoria med endast 10 procent, skulle jag anse tiden å ömse sidor väl använd. Farväl!

Andra akten.

Scen: Föreläsningssalen med undertecknad i katedern. I salen stå rikets lärare och lärarinnor i mödersmalet, alla vid sina respektive bänkar. Samtliga se slitna och nedböjda ut samt i förtid åldrade. Det är tydligen uppsatserna, som sakta men säkert sugit livsmusten ur deras ådror. De röda bockarna och rättelserna i ungdomens scripta kunna sägas vara skrivna med deras blod. Flera vrida nervöst de magra händerna, varvid röda bläckfläckar på skrivfingrarna förråda, att de blivit ryckta direkt från temaböcker.

kerna. Man får en förnimmelse av att man står inför en samling människor, som använt alla sina »lediga» stunder till ett betungande arbete, och jag är nog diplomatisk att söka fånga deras intresse genom att vidröra detta »tema».

— Sitt ned!

Herrskapet har väl åtskilligt att göra med rättande av scripta?

Magister A.: Om vi ha! Jo, jag kan upplysa om att detta är ett fullkomligt Sisifus-arbete. Knappt har man fått den ena bunten färdig, förrän en ny ligger på bordet och stör samvetsfriden, ifall man skulle vilja ha en eftermiddag ledig.

— Men det är väl ändock ett jämförelsevis lindrigt arbete att sitta i lugn och ro vid skrivbordet i sitt väl ombonade arbetsrum och fara illa fram med de stackars ungdomarnas skapelser.

Mag. A.: Lindrigt! Jo, jag tackar jag! Ja, om det skall kallas ett lindrigt arbete, som kräver, att uppmärksamheten måste splittras på åtminstone 5 olika saker. Man måste för det första se till, att innehållet är riktigt, vidare att den språkliga formen är riktig; för det tredje interpunktionen. Man får helt enkelt sitta och »ta ut» subjekt och prejudikat i varenda sats. För det fjärde stavningen och för det femte alla möjliga hänsyn. Det skall ju vara en smula logik, rim och reson, disposition o. s. v. Dessa 5 omständigheter måste jag »dra» parallellt vid genomläsningen av en uppsats, sida efter sida, ungefär som då jag lägger min hand i en uppslagen bok och drar den utefter sidan med de 5 fingrarna löpande parallellt. Och som uppsatsen är 10 à 15 sidor lång, och bok-

packen är tjock, får det ej gå med snigelfart. 3 à 5 tim. om dagen får jag ägna uppsatserna till mina 2 klasser. Rätteligen skulle min tjänstgöring i skolan stå i proportion härtill; men en halv timme om dan är i genomsnitt den lindring jag förunnats.

— Ja, detta är uppenbarligen oriktigt och bör beaktas av kungl. läroverksöverstyrelsen.

Vad tycks för övrigt om tiderna?

Mag. A.: Tiderna äro onda. Åtminstone för oss tjänstemän, som med de gamla inkomsterna få kännas vid i genomsnitt dubbla utgifter.

— Varpå bero de svåra tiderna?

Lektor B.: På kriget, förstås.

— Lektor B. är således inte förtjust över kriget?

Lektor B.: Ingalunda.

— Lektorn beundrar inte kriget?

Lektor B.: Inte alls.

— Lektorn söker således inte vid sin undervisning i t. ex. litteraturläsning att på ett eller annat sätt framställa kriget i allmänhet i någon som helst fördelaktig dager?

Lektor B.: Nej. Ja, d. v. s. man läser ju förstås en del diktprov, som nog i viss mån kunna sägas förhårliga kriget.

— Verkligen! Ja, nog minns jag, att man på min skoltid helt enkelt fick lära sig en hel del krigsramsor utantill, t. ex. Rydbergs »Dexippos». Låt mig se! Jag tror jag erintar mig en del ännu:

»Lekens glada stund är inne! Slutet leden! Fällan lans!

Leden slutas, lansar fällas, blixtrande i solens glans. —

»Framåt!» — Fram falangen tågar. — Och nu ljude stark och klar stridens sång, Tyrteiska hymnen, från vår frihets stolta dar:

»Härlig är döden, när modig i främsta ledet du dignar,
 dignar i kamp för ditt land, dör för din stad och ditt hem.
 Därför med eldhåg upp att värna fädernejorden!
 Ila att offra med fröjd livet för kommande släkt!
 Fram, I ynglingar, fram i täta, oryggliga leder!
 Aldrig en känsla av skräck, aldrig en tanke på flykt!

Skam och nesa drabbar en här, då i fylkingaspetsen
 framom de unga man ser gubben förblöda och dö.
 Detta höves ju främst en yngling, medan han ännu
 älskligt i lockarna bär vårliga blommornas krans.
 Fager för kvinnor, ståtlig för män må han synas i livet;
 skön är han ännu som död, fallen i slaktningens mitt.»

— — — — —

Sången tystnar, lansar korsas, rasslande emot varann,
 svärdens blodas, leken yrar, sköld mot sköld och man mot man.

— — — — —

Över likstrött slagfält bryter äntligen ett jubel fram:
 »Hell Dexippos, hell dig, arving av vår forna hjältestam!»

— — — — —

Salig, salig, trefalt salig prisar jag en lott som hans:
 att få fläta hjältens lager in i gossens rosenkrans,
 att ur älskad moders armar ila hän med kind i brand,
 strålande av fröjd och fågring, till att dö för fosterland.

Nå, sådant där läses väl inte numera i skolorna?

Allmän anmärkning: »Dexippos» läses utantill i nästan alla skolor.

Lektor B.: Till vårt försvar vill jag anföra, att det i dikten uttryckligen angives, att striden gäller fäderneslandets försvar.

— Nå än »Goternas sång» då?

»Vig dem till vila med svärdets vaggsång,
 bär gyllne bytet till norrskensbergen,
 till hjältens kulle, till kämpens kummel,
 i furors skugga och granars skymning!»

Lektor C.: Jag opponerar mig emot, att ni kallar denna pärla i vår litteratur för en »krigsrams». På samma gång vill jag anmärka, att jag kommer att lära in denna dikt utantill, så länge jag är lektor vid Y. läroverk, alla fredsfår och fredsresonemanger till trots.

— Instämmes! Instämmes! (Frenetiskt.)

L.: Jag märker, att herrarna håller styvt på sin krigspoesi. Därför skulle jag vilja rekommendera en rundresa till de olika fronterna. Där kommer herrarna med all säkerhet att finna luften mättad med »krigspoesi». Där skolen I finna näring för den mest glupska krigsfantasi och för visso stoff för ny »skön» litteratur», som i frodighet och realism bör kunna väsentligt distansera allt, vad som hittills presterats i den vägen. Det är onekligen från denna synpunkt en härlig tid vi leva uti. Men hur var det? Herrarna äro ju inte synnerligen förtjusta i kriget? Detta kan jag ej undgå att finna en smula inkonsekvent.

Lektor B.: Beundran för vår fosterländska diktning anser jag ej vara liktydig med beundran av det nuvarande världskriget.

— Lektorn tror således inte på den gamla erfarenhetssanningen: Som man sår, får man skörda. Och dock är denna sanning obestriddig. Sår man krigsenthusiasm, så är det alldeles i sin ordning, att man skördar krig. Nu är det ju så, att man endast sår, vad man önskar skörda. Det är härifrån jag sluter till att eftersom herrarna med sådan förtjusning läsa krigspoesi i skolorna ni också verkligen önska kriget.

Mag. A.: Vi läsa inte så synnerligen mycket krigspoesi.

Mag. D.: Jo, det gör vi verkligen. Själv undervisar jag på det lägre stadiet, till och med sjätte klassen. Vad som i dessa klasser läses under litteraturtimmarna, är så gott som uteslutande krigspoesi: »Fänrik Ståls sägner», »Julkvällen», »Kung Fjalar», och i viss mån även »Fritjofs saga». Jag har för min del, särskilt sedan världskriget utbröt, alltid känt äckel vid den krigsförgudning, som i dessa bedrives, och har mången gång känt mig verkligt skuldmedveten efter en sådan där »fosterländsk» lektion.

Lektor B.: Den som känner äckel och skuldmedvetande vid läsningen av Fänriks Ståls sägner, han är icke värdig att kallas svensk. Honom voro det bättre, att en kvarnsten hängdes om hans hals, och han sänktes ned i havets djup. Det är upprörande, att en sådan man skall ha sig anförtrodd uppgiften att handleda svensk ungdom vid dess första strövtåg i den svenska litteraturens rosengårdar.

L.: Inte så häftigt, min gode lektor! Låt oss åtminstone få behålla magister D., tills han fått förtydliga sig, exemplifiera sitt påstående o. s. v.

Magister D.: Jag vill nöja mig med att anföra några citat ur Fänrik Ståls sägner. För att börja i början, tar jag följande rader ur »Molnets broder»:

»Se mot kyrkan! Långt som vägen räcker,
 ligger landets ovän som på ängen
 strå vid strå, där skördarns lie framgått;
 där är banan, som den ädle vandrat,
 som min blick har följt, sen foten svikit,
 som min tanke följer än i döden.
 Sagt, och kämpens öga slocknar sakta.

— — — — —

När den gamle inom ringen trädde,
 låg en yngling för hans fötter slagen,
 lätt, fast översköld av blod, igenkänd.
 Som en fura mellan tallar fallen,
 än i stoftet störst och utan like,
 låg bland fiender, som stupat, hjälten.»

Ur »Veteranen» må anföras:

»Och blinda kulor veno
 kring honom varje stund,
 och dödens ädla skördar
 de föllo i hans rund.»

Vidare hela dikten Löjtnant Zidén samt Sven Duvas strid, där det gällde att »inte släppa någon djävul över bron».

Om Otto von Fieandt får man veta, att han

»kunde slåss fast hela da'n
 brydde sig om segern fan,
 ville blott ge drift åt striden,
 därtill var hans kantschuk vriden.»

Och Sandels blev rättfärdiggjord och tvagen lika ren i fiendens blod som »hans vita Bijou, i sin snögans purprad med blod», då hans

»sex hundra krigare stormade ner
 mot den trotsande fiendens hop,
 och den vräktes tillbaka, pluton för pluton,
 tills den föll, nedtrampad vid bron.»

Stål ger sig inte, förrän han fått sin penning han,
 såväl som Lod:

»Kämpa vill han, icke stanna,
 fram till målet bär hans färd;

Stäppens son med blodig panna
 prövar re'n hans svärd,
 dödsrop gny, pistoler knalla,
 vän vill hämnas vän;
 mitt i skocken, högst bland alla,
 syns dragonen än.

— — — — —

Fåfängt än i stoftet brottas
 kämpens starka arm,
 fyra blanka pikar måttas
 mot den fallnes barm.»

I »Kulneff» får man veta, att vad som

»på krigets ban förbrödrar oss,
 är samma kraft att slåss.»

Till ynglingen »med barmen sönderskjuten» säger
 Döbeln:

»Vem är du, bonde? Säg vad gäller nöden?
 Har du ej lärt dig än förakta döden;
 din kind är vit som snö, är du pultron?»

Gå vi till senare samlingen, kunna vi ur »Björne-
 borgarnas marsch» anteckna angående krigarens mål
 och vanor:

»Ädlaste mål oss lyser på vår bana;
 skarpt är vårt stål, och blöda är vår vana.
 Alla, alla käckt framåt!
 Här är vår sekelgamla frihets sköna stråt.

— — — — —

Falla, sköna krigarlott,
 bliv vår, sen för en seger än vi kämpa fått.»

Och den gamle invaliden i »Fänrikens marknads-
 minne» gaskar upp sig vid tanken på kriget, trots

att han »har sin bättre arm i Ume och den andre bräcklig här», till följande tirad:

»Finns här bland ett yngre släkte någon enda, som var med, då det ljöd: »till vapen, männer, det är slut på landets fred!» Då fanns eld i mannasinnen, då var allt på annat vis, då brann också detta hjärta, som rätt nu är kallt som is.»

Von Törne är inte precis någon folkuppfostrare, då han utropar sitt:

»Framåt här, gossar! Fan skall ta den fan!»

Den mer eller mindre tilltalande utsikten att bli ihjälskjuten i kriget söker skalden göra litet mera lockande, t. ex. i »Den femte juli»:

»Han föll; och dock, vad härlig lott
att dö som han, sen så man fått
sitt liv med ära hölja!
Det är att trotsa glömskans sjö,
att lyftas som en grönklädd ö
ur djupet av dess bölja,
det är att dö, och dock ej dö.»

Och detta trots att han i följande dikt »Munter» skildrar krigarens hädanfärd sålunda:

»Nu så låg den tappre slagen,
dock, till modet än behållen,
sad' han endast: 'Fan tog bollen.'

— — — — —

'Stackars gubbe, ena armen,
den är borta, hela barmen
full med skärvor av granaten'.
Munter sad: 'Han sprack den saten'.»

En frän lukt av blod slår oss ock till mötes i sådana uttryck som dessa:

»Då, säger man, strålade klarast hans mod,
 då träffade säkrast hans vingade lod,
 då eldades varmest kanonen,
 när han stänkte den röd med sitt blod.»

(»Vilhelm von Schwerin.»)

»Stolts rock är blodig, det fordras mod
 att dra det plagget uppå;
 men fähund, ser jag, har tjockt av blod
 på egna klutar också »

(»N:r femton Stolt.»)

L.: Ja, lika högt som jag beundrar »Fänrik Ståls sägner» såsom konstverk, lika mycket måste jag ogilla, att sådana saker, som de anförda citaten, läsas i skolorna, ja, rent av kanske inläras utantill. De ungas känsliga sinnen måste ovillkorligen förråas av så mycket blod och svärdshugg, dödsskrän och svordomar, trots att alltsammans är så väl inlagt i en konstnärlig infattning. Kanske bliva de så mycket fatligare just därigenom.

Magister F.: Enligt min erfarenhet är Runebergs ståtliga dikt »Kung Fjalar» icke mindre vådlig på skolstadiet. Frånsett att diktens huvudmotiv, vilket redan i mottot sålunda anges:

»Han, skaparn av lycka och sed,
 skall se en dag, när, fläckad av blod, hans ätt
 slocknar i blygd: hans son, den ende,
 sluter som brud sin syster i eldad famn»,

måste anses vara av betänklig art, frånsett detta, är hela dikten dessutom en enda lång krigshymn, även fastän kung Fjalar, sedan han ej längre orkar strida, söker att vinna tillfredsställelse uti fredlig strävan för sitt rikets inre utveckling. Först har man den gamle kungens skryt om sin egen ungdoms blodiga bedrifter, så ryktet om

Hjalmars utsvävningar till sjös. Därpå dennes strid med Morannals tre söner och till sist det blodiga slutet på tragedien:

»Så han talte. Blekna ej, o fader!
Hennes blod på mitt svärd du ser.
Morvens mö, Oihonna, min brud på havet,
var din dotter, kung, och min syster var.

Dö hon ville, dö för mig. Jag bringar
hennes hälsning! Han teg. Hans stål
sågs, en ljungeld likt, i hans barm sig gömma,
och han sjönk på klippan i dödens ro.»

Varefter följer Fjalars eget självmord, sålunda skildrat:

»Så han sade, och med svärdet stilla
skar han runor i ärrigt bröst.
Hjärtats källor brusade fram ur djupet,
varmt med Hjalmars blandades faderns blod.»

Samma historia har man för övrigt i Fritjofs saga uti den tjugonde romansen, »Kung Rings död»:

»Nu vill jag rista
geirsodd och blöda
stråddöd ej höves för nordmannakung.
Ringa är sista
idrottens möda,
mera än livet är döden ej tung.
Då skar han ärligt
runor åt Oden,
dödsrunor djupa på bröst och på arm.
Lyste så härligt droppande bloden
fram mellan silvret på hårvuxen barm.
— — — — —
Ögat han lyckte,
kunglige anden
flög med en suck till Allfader igen.»

Folkskollärare G.: Även folkskolan har nog i detta hänseende sedan gammalt en del försyndelser på sitt samvete. Jag behöver endast erinra om den gamla mer eller mindre hederliga folkskolans läsebok. Dess historiska avdelning kännetecknas i huvudsak just av bloddrypande stridsskildringar. Vi ha striderna mellan Orvar Odd och Angantyr's bröder samt mellan Hjalmar och Angantyr mycket omsorgsfullt återgivna. Vidare en av de allra ruskigaste bland de legio ruskiga isländska släktfejderna, nämligen Nials saga. De bekanta illgärningsmännen Ragnar Lodbrok och Ingjald Illråde har man med förtjusning införlivat med samlingen; Bråvalla slag och Åke Bondes gästabud likaså. Ja, om jag ej minns fel, har jag sett, att en mycket använd läsebok för småskolan inlagt den blodiga historien om Åke Bondes gästabud. Man har således knappast hunnit lära de små krakarna att »stava och lägga ihop», förrän man anser sig böra »tratta i dem» historien om bonden, som hade svenske och norske kungen till gäster, och som till straff för att han visade den norske större uppmärksamhet än den svenske vid avskedet blev nedhuggen, varpå norske kungen dödar sveakungens följe och tar landskapet Värmland. Tänk om man ändå kunde hitta på ett sätt att låta de små insupa blodtörst och stridslust redan med modersmjölken! Hur vore det med ett stekt varghjärta allt emellanåt.

Folkskolans läroböcker i historia visa också i allmänhet kriget en alltför stor uppmärksamhet, varjämte en hel del sånger inläras och sjungas, vilkas innehåll med alla till buds stående medel söker egga till blodiga bedrifter, t. ex. en hel del sånger till den

svenska flaggan. Det ser nästan ut, som om man ville låta den vackra, blågula duken uteslutande representera det fula och avskyvärda i vår historia, som om man med den endast kunde förbinda tanken på svärd och blod. Under sådana förhållanden skulle jag aldrig kunna förmås att hissa den vid min skola; men för mig representerar den något helt annat: kulturarvet, som vi ärvt från våra fäder, kärleken till fosterlandet och de fredliga idrotterna. Därför låter jag den gärna vaja högt uppe bland björkarnas gröna kronor vid gaveln av det rödmålade skolhuset där hemma. Och det är rent, som om det bleve litet högtid över hela bygden, när den kommit upp. Men inte skall man vid sådana tillfällen ge sig till att sjunga om huru fäderna kluvit skallarna på varann e. d. Nej, »Röd lyser stugan i hängbjörkens skugga» eller någon annan hymn till de fredliga bragderns ära passar då tio tusen gånger bättre.

Magister D.: För att återgå till läroverken, vill jag påpeka ännu en sak, som hänger samman med modersmålets ställning till krigshistorien. En mycket stor procent av de historiska uppsatserna gäller nog krigiska ämnen, och en mycket stor procent av eleverna skriva just de historiska ämnena, enkannerligen då det rör sig om ett krig. Ja, så läser man på speciellt sådana saker, ej minst med tanke på den fruktade studentexamen, där ämnen som t. ex. »Hugonottkrigen», »Spanska tronföljdskriget», »Fransk-tyska kriget» o. s. v. gärna förekomma. Aldrig kommer jag att låta någon elev smutsa sin fantasi med behandlingen av ett sådant ämne.

En annan sak i detta sammanhang! Under krigs-

ären ha nog särskilt herrar historielärare som oftast vidrört det pågående kriget, och efter vad jag inhämtat, ha vederbörandes sympatier för Tyskland fömligen ohöjlt fått göra sig gällande. Detta anser jag ej riktigt i ett land, vars hela strävan gått ut på att hålla sig neutralt och som offrat så mycket härför. På det yttersta i dessa dagar erfor jag till min synnerliga förvåning, att även språklärarna gripits av krigsfanatismen och med förkärlek införa sådana läseböcker för de främmande språken, som handla om undervattenskriget och över huvud taget tyskarnas mer eller mindre sagolika bedrifter. Detta finner jag vara en något sökt metod att driva propaganda för en ruskig sak.

I min egenskap av kient avlönad extralärare har jag så mycket mindre skäl att prisa det nu rådande kriget, som detta hart när berövat mig möjligheten att existera. Under det att alla omkostnader i regel stigit till dubbla beloppet, ha lönerna bibehållit status quo och sålunda i regel blivit reducerade till halva beloppet. Jag förmodar, att samtliga mina kolleger haft känningar härav, och finner det därför högst förvånande, att krigsentusiasmen på många håll likväl flammar så ogenerat.

Fil. kand. S.: Nej, jag får verkligen bekänna, att jag numera är mycket litet krigsentusiast. Före kriget fann jag intet anstötligt i vare sig den myckna krigshistorien eller den krigsförhårligande skönlitteraturen i skolorna. Men kriget har lärt mig annat. Sådana uttryck, som de nyss citerade, verka numera som ett slag för örat på mig, och jag kan ej nog förvåna mig över att jag ej förr insett, hur betänkligt det ändå

är att i skolan begagna sådant lärostoff. Det är ju att medvetet fördärva de ungas nog så ömtåliga etiska känsloliv, det är att göra läraren till ovännen, som i föräldrarnas frånvaro besår åkern med ogräs. Det är att förvända synen på landets ungdom, att gjuta gift droppvis i unga sinnen, som med svampens begärlighet uppsuga allt, som de finna läskande, vare sig det nu är ont eller gott. Det är ett avskyvärt skurkstreck.

L.: Ja, jag får säga som Glunten, eller kanske det var Magistern, att jag är av precis samma tro som du. Det är verkligen ett skurkstreck, och man borde kanske litet allvarligare, än som vanligen sker, ta i överbägande och fatta ställning till denna sak. Kunde kriget härutinnan öppna våra ögon, såsom kandidat S. antytt, så vore onekligen mycket gott vunnet. — Vill någon annan av herrskapet yttra sig i föresvarande ämne?

Ja, vi få då anse diskussionen avslutad. Naturligtvis är det ej min mening, att man skall kasta ut barnet med badvattnet och alldeles portförbjuda litteraturen ifråga, t. ex. »Fänrik Stål». Det ha vi nog inte råd med; men vi kunna i skolan hoppa över, vad som befinnes anstötligt, eller ock, om man oförhappandes skulle ställas inför något sådant, kan man inför de unga visa sin avsky för det avskyvärda, likaväl som man ej kan undgå att låta sin beundran för det ädla och upphöjda lysa fram. Ungdomen torde nog vara rätt känslig för sådan där personlig värdesättning från lärarens sida. Jag önskar nu endast ett hjärtligt: Lycka till!

KRIGETS HÖGA BESKYDDARE.

Huru var kriget möjligt i XX seklet? Finns det människor, som önska krig? Man skulle vara benägen att nekande besvara denna fråga. Talar man med sina bekanta, A., B., C. o. s. v., skall det visa sig, att de alla anse kriget som mänsklighetens största förbannelse. Kriget har dock visat sig vara möjligt. Och detta beror förstas på att även om 999 tusendelar av mänskligheten förbanna kriget, så återstår alltid 1 tusendel som välsignar det, eller som tror sig hava någonting att vinna därmed. Det egendomliga är, att tusendelen ifråga visat sig kunna föreskriva alla de 999 — kriget. Denna egendomlighet hänger utan tvivel tillsammans med konungadömet som styrelseform och har så djupa rötter i samhällsskicket, att det fordras sekler att utrota detta missförhållande. Det är ovannämnda tusendel, som man med ett visst fog kan kalla för krigets höga beskyddare.

Krigets uppgift skulle väl närmast vara att lösa mellanfolkliga tvister. Det är, som vi veta, en mycket primitiv och gammalmodig metod härför. Det har

ingenting lärt av rättsväsendets utveckling. Hela denna kedja av förbättringar, alltifrån järnbördens avskaffande som bevisningsmetod ända till våra dagars psykologiska undersökningsmetoder, har gått kriget spårlöst förbi. Samma grundval, som avgjorde tvisten mellan de i djurhudar klädda stenåldersmännen, som med stridsklubba eller annat tillhygge gingo ut och slogo ihjäl varandra, gäller ännu anno 1917. Och denna grundval heter: Den starkaste har rätt. Om Tyskland uti det pågående kriget visar sig vara starkast, så har det hela tiden haft rätt,⁹ och den blivande fredsstolen kommer att med djupaste allvar bekräfta det uti denna sin rätt. Om återigen England och dess bundsförvanter avgå med segern, blir det förstas tvärtom. Ja, är man med vissa moderna makt- och rättsfilosofier absolut övertygad om att den starkare alltid har rätt, så är onekligen kriget bästa proberstenen. Denna lära är dock något, som absolut strider emot det mänskliga förnuftet, vilket väl även i detta fall måste upphöjas till högsta domare.

Den ursprungligaste orsaken till krig eller övervåld torde vara *lättjan*. Det har alltid funnits människor — vanligen de starkaste och således sådana, som alltid ha rätt — vilka anse det fördelaktigast att lugnt ligga och dra sig, medan de andra slåpa för det dagliga uppehållet. När så dessa senare arbetsmyror knogat ihop det förråd av livsmedel e. d., som skulle vara tillräckligt till försörj för familjen för t. ex. den kommande vintern, har den late plötsligt vaknat upp ur sin dvala. Han har under tiden samlat krafter — den flitige har förbrukat sina — har så överfallit den trögne arbetaren med hugg och slag och tagit ifrån

honom hans förråd. Kanske har han dödat honom och sålunda för alltid berövat hans familj dess stöd, på samma gång han utblottat den på vad den kunde behöva för sitt uppehälle. Denna enkla historia ligger till grund för alla tiders krig, om man därtill lägger, att man hittat på att kalla detta röveri för ärofullt, samt de egenskaper, som rövaren under sin gärning utvecklat, för mod och tapperhet. Eller vad annat än denna lättja var det, som förestavade våra högt beprisade förfäders vikingafärder? I stället för att använda sommaren till frédligt skördearbete drog man ut i sjörövarfärd, härjade och plundrade fredliga människors gårdar på främmande kuster, brände till yttermera visso upp deras hem, skändade och bortförde deras kvinnor och färgade världsböljan med blod — allt med största hänförelse besjunget av samtida och eftervärld och vederbörligen prisat i krigshistorien. Se det var våra förfäders mannamod och tapperhet, som sålunda tog sig uttryck! Ja, sen satt man hemma under vintern, åt och drack av vad man hemfört och fördrev tiden med skryt över sina bedrifter under den föregående sommaren. »Ett härligt liv de levat dock, en härlig död de fått», dessa våra fäder, ty efter döden väntade dem ju Valhalls glädje, nota bene, om de stupat i striden och ej som det fredliga arbetets ynkryggar på sotsängen. Hunnernas rövertåg genom Europa har, av för mig okänd anledning, ej blivit lika mycket lovprisat, trots det att det annars var av precis samma natur.

Så kommer rovriddarnes tid. Under en tid då krutet ännu ej var känt, kunde man som bekant förskansa sig uti tillräckligt starka borgar och slott.

Man tvingade slavar, krigsfångar eller traktens fredliga arbetare att uppföra »hus» av tjocka gråstensmurar, gräva vallgravar runtomkring och förövrigt med alla till buds stående medel göra fästet ointagligt. Här residerade sedan »riddaren», ty han var alltid en mycket ädel och hög herre, utmärkt genom mod och tapperhet och mäktiga styv uti vapnens bruk. Med sin väpnade krigarskara företog han plundringståg genom kringliggande landsdelar och förde sedan bytet i säkert förvar bakom borgens fasta murar. Tack vare sin övermakt kunde han också med tiden förvandla hela den kringliggande traktens befolkning till livseigna, taga ifrån dem deras gårdar och göra dem själva till trälar. Själva sysslade riddaren och hans män endast med vapenbruk, tornérspele och härnadståg. Detta var det högt beprisade riddarväsendet. Riddaren var gentlemanen »utan fruktan och tadel». Och skalder och hävdatecknare ha sedan tävlat om att i dikt och historia förhärliga dessa »stolts riddare och deras skön jungfrur». Det är ganska betecknande, att det habsburgska furstehuset just härstammar från en sådan rovriddaresläkt, vilken slagit sig ned på slottet Habsburg, beläget på en otillgänglig bergstopp nere i Schweiz. Det är kring detta furstehus, som de flesta krigen i Europa under nyare tiden gruppera sig, och det var ju ock en ättling från detsamma, kejsar Frans Josef av Österrike, vars ära och förfäders urgamla krigiska traditioner måste räddas genom det nu pågående världskriget.

Så kom krutet till användning, och man kunde med »pulver och stenar» driva rövarne ur deras förskansningar och nedskjuta deras borgar. Då Engel-

brekt och hans dalkarlar företogo sitt befrielse-tåg, hade de dock ännu ej detta hjälpmedel utan måste med eld och brand och ren stormning jaga de danska fogdeförtryckarna ur sina nästen samt jämna deras borgar med jorden. Men just vid denna tid började man föra kanoner i fält, t. ex. Engelbrekts samtida Karl Knutsson Bonde under hans fälttåg i Skåne. Och nu ändras situationen. Man inlöper så småningom i »den starka furstemaktens tid». Konungarne få makten mera i sin hand och bli de krigförande. Anledningen var den, att riddareborgar, järnrustning och ryttareväsende nu miste sin betydelse. Konungen kunde sätta upp stora arméer av menige man, väpnade med eldvapen, som med lätthet rådde på både borgar och rustningar. Det återstod nu intet annat för »stormännen» än att svälja förtreten, giva sig i konungarnas tjänst, för att gemensamt med dessa utnyttja kriget på bästa sätt till vinnande av gemensamma fördelar. Och så har man fått det modärna systemet: ett väpnat konungadöme, kringgärdat och skyddat av en adels- och krigarekast. Båda stödjade de sin tillvaro på bajonetterna. Båda ha sina heligaste intressen knutna vid en stark vapenmakt, ty det är denna makt, som avgör deras vara eller icke vara, och så har man just här denna tusendedel, för vilken kriget är ett livsvillkor.

Man frågar sig måhända: Varför är en stark vapenmakt ett livsvillkor för konungadömet? Jo, därför att militären alltid varit en svuren anhängare av denna styrelseform alltifrån den tid, då vasallerna med ed och knäfall lovade konungen sitt bistånd och skydd och som belöning fingo sina län att leva på, eller den

ännu avlägsnare tid, då krigarna utgjorde konungens hird och hade de kungliga gårdarna att leva utav. Från den tid då krigaren=adelsmannens högsta fröjd var att sola sig i glansen vid Ludvig XIV:s hov och utmärka sig i striden i »kung sols» åsyn ända fram till våra dagar, då det i »krigsmans erinran» som n:o ett heter, att krigsman skall frukta gud och vara konungen huld och trogen. Krigarna hava gärna följt den krigslystne konungen ut i striden för att vinna ära och byte för att sedan efter väl förrättat värv med honom dela rovet, vare sig det gällt beklädandet av högre ämbeten och befälsposter inom erövrade landsområden eller fördelning av annat krigsbyte. Och krigshären är ju ännu i dag den tyska imperialismens och därmed jämställdas starkaste stöd. Varje angrepp mot denna imperialism är man på ögonblicket färdig att dränka i blod. Krigslagarna äro stränga, och den minsta tvekan kostar ofelbart livet. Häri ligger just hemligheten uti tusendedelens förmåga att bjuda och befalla över de 999. De senare äro nämligen enligt krigslagarna ålagda att skjuta sig själva eller varandra, om de ej lyda, en bestämmelse, som hittills visat sig vara fullt effektiv. Det hela är ett mycket väl uttänkt maskineri, som under århundradens lopp blivit uppfunnet och praktiserat, förbättrat och fulländat, så att det till sist nästan blivit en naturmakt, som helt enkelt verkar oemotståndligt. Varje försök att trotsa det är dömt att misslyckas. Naturlagarna tåla som bekant inga inskränkningar.

Ja, det hela är verkligen ett väl uttänkt system och fullt i stil med det, som vi antogo som krigets ursprungliga motiv, lättjan, eller lusten att utan större

besvär tillskansa sig frukterna av andras arbete, och fullt i stil med riddars och länsväsendets förhållanden. Vad sysslade riddarnes söner med? Vapenbruk, idrott, jakt, tornering, lekar och fester och över huvud taget med att behaga kvinnorna. Vad syssla våra dagars militärer med? Vapenbruk, idrott, jakt, tävlingar, lekar och fester och över huvud taget med att behaga kvinnorna. Som man ser, är det idel »roliga» saker, som man har funnit på att göra en plikt utav. Det har tydligen gällt att skaffa överklassens söner en lämplig sysselsättning. Men det skulle ju enligt antagandet vara en sysselsättning, som tillfredsställde lättjans krav, således fick den ej innebära skytten av vare sig intellektuellt eller kroppsligt arbete, i varje fall intet nyttigt arbete, och så har man efter sorgfällig prövning valt ut dessa nu uppräknade, som vi skulle kunna kalla för krigarekastens 7 heliga sakrament, vilkas begående blivit krigarens heligaste plikter. Dessutom har man lyckats förmå samhället att rikligen betala utövädet av dessa uppgifter samt att ställa alla sina resurser till förfogande i och för tillhandahållandet av erforderlig uppsättning av leksaker: gevär, kanoner, båtar, fästningar, granna uniformer, livsmedel, med ett ord, allt vad de påhittiga gossarna kunnat tänka ut för att göra det hela så intressant och lysande som möjligt. Och inte nog härmed. Det har alltid varit en av överklassens älsklingsnöjen att *befalla*, att visa sin förmåga att få massan att lyda. Och för att tillfredsställa denna lilla nyck har man givit den hela landets manliga befolkning i dess bästa år att *befalla* över samt stipulerat de strängaste straff upp till livets förlust för den,

som vägrat att lyda. Ja, mina herrar, ni äro väl värda en komplimang för det lyckliga genomförandet av ett så storstilat program. Och det är endast att hoppas, att det skall lyckas att intill tidernas ände bibehålla denna för eder samhällsklass så idealiska inrättning.

Inga särskilda kvalifikationer ha varit av nöden för att få ägna sitt liv åt denna lysande bana. Det behöves, som bekant, ingen särskild intelligens för att bli militär. Men det har av ålder varit uppställt ett villkor, nämligen att vara född inom kasten. Man känner ju alltför väl, huru illa sedda ofrälse eller med borgerliga namn behäftade personer äro inom krigarens läger.

Det är klart, att varje angrepp mot denna kast, dess sysselsättningar och privilegier måste stämpas såsom avund, ja, rentav som landsförräderi. Men å andra sidan är det klart, att övriga samhällsklasser skola känna sig en smula missbelättna med upprätthållandet av denna dyrbara leksaksapparat. Den kostar ju dock landet en å två hundra miljoner kronor om året, förutom de personliga uppoffringarna vid värnplikens fullgörande. Och man frågar sig alltemellanåt, hur det kan vara möjligt att upprätthålla detta system. En orsak därtill är, att militären alltid haft hela överklassen på sin sida, och överklassen har ju hittills varit den makthavande. Överklassen står i ungefär samma förhållande till militären som konungamakten. Den anser på goda grunder, att krigsmakten utgör ett skydd för sig. Den är medveten om att vara illa sedd av den stora massan, och att den har företräden, som en vacker dag skulle kunna berövas den,

och helt instinktivt ser den ett skydd uti militären — helt enkelt därför, att denna är kött av dess kött och ben av dess ben. Militären skulle kunna betraktas som ett överklassens utskott med den särskilda uppgiften att sörja för dess försvar gentemot massan och med uppgift att värna om dess härdvunna privilegier. Därtill kommer, som sagt, att militären är en integrerande del uti denna överklass. Det gives säkerligen ej många familjer inom densamma, som ej ha en eller flera militärer inom sin släkt. Officerarna ha ju, tack vare sin förut omnämnda, av samhället bekostade speciella utbildning i konsten att behaga det täcka könet, en erkänd förmåga att gifta sig in uti de rikaste familjerna. Varje överklassfamilj har därför vanligen ett rent personligt intresse av krigsmaktens bibehållande. Om denna slopades, bleve helt apropå ett visst antal av släktens mest lysande medlemmar försatta ur spelet, bleve berövade sitt levebröd och i varje fall degraderade till vanliga arbetsmyror inom ett samhälle, som eljest inte är så generöst gentemot personer med de kvalifikationer, som ovan betecknats såsom karaktäristiska för våra militärer. Kanske att om man kunde riktigt på djupet pejla överklassjälen, man här skulle finna en av de allra starkaste orsakerna till att man så ängsligt vakar över militärväsendets bestånd. Helt visst har fredsrörelsen att bereda sig på ett rent av förtvivlat motstånd från allt vad militärer och militärers släktingar heter, när det en gång gäller att riktigt på allvar förklara dem obehövligen för samhällets funktioner. Måhända får man pensionera hela bunten samt högtidligen förbinda sig att bibehålla rang, titlar, uniformer och hela den militära

grannlåten till döddagar. Ja, hur gärna gör man icke det!

Och dock äro de band, som vana, tradition och uppfostran knyta, så starka, att samhället icke allenast fördrager militärväsendet utan rentav firar och dyrkar det. Här kommer man osökt att tänka på Gustav Vasas allmoge. Konungen ville befria sitt folk från att föda »den stora hopen av lata hösäckar till munkar och okunniga präster», som frodades under den katolska kyrkans mäktiga beskydd. Men så grundligt hade denna kyrka lyckats hos allmogen inpräglad nödvändigheten av dessa sina redskaps tillvaro, att bönderna harmset svarade konungen, att eftersom de själva födde och underhöllo sina andliga ledare, så hade de väl också rättighet att behålla dem. Ja de förändringar, som konungen, onekligen till allmogens och rikets bästa, genomförde, möttes ju alltsom oftast med uppror från samma allmoge. Något liknande ser man ock exempel på i det rådande kriget. Man hade måhända hoppats åtskilligt av socialdemokraterna. Från detta jämförelsevis högt upplysta politiska parti med internationell läggning hade man väntat en kraftigare reaktion gentemot kriget. Men upplysningen och grundsatserna voro tydligen för ytliga. Det befanns ännu vara »stengrunden, där det icke var så djup jord, utan då solen gick upp förbrändes säden, och emedan den icke hade någon rot förtorkades den». Då krigsgudinnan med sin »rosenfärgade» char körde upp på Europas politiska himmel, då vissnade på en enda dag den hoppigivande unga grönskan. De olika nationernas socialister trädde villigt i harnesk mot varandra, och tre år efter krigets

utbrott kunde man från London läsa följande meddelande:

»Stämningen i England mot fredskonferensen i Stockholm. Tidningarna diskutera det brittiska arbetarpartiets deltagande i Stockholmskonferensen den 9 september 1917. En del av pressen är starkt emot tanken på att de brittiska arbetarne under kriget skola förhandla med folk, som tjänar den tyska regeringen, och det ser ut, som om den allmänna meningen efter hand blivit emot ett deltagande i konferensen. — — — De brittiska arbetarne skola också i allmänhet vara ovilliga att deltaga i konferensen. Gruvarbetarna, som räkna 600,000 medlemmar, komma att hålla en konferens på torsdag i London, medan den allmänna arbetarkonferensen kommer att äga rum på fredag. Största delen av gruvarbetarne anses vara *motståndare* till Stockholmskonferensen. Detsamma gäller skeppsvarvsarbetarne samt järnvägs- och transportarbetarne, vilkas sammanslutning räknar 400,000 medlemmar. Den stora metallarbetarunionen har förklarat, att den icke vill förhandla, förrän seger är vunnen.» Och detta efter tre års lidanden och umbäranden på grund av kriget! Man vill icke kröka ett finger för att söka få till stånd ett slut på eländet. Man vill bara »segra». De »internationella socialisterna» ha blivit blinda för att det är en ren omöjlighet för alla folk att segra. Uppfostran, krig och krigshets ha däremot lyckats att fullständigt besegra de engelska — och alla de krigförande ländernas — socialister.

Huru var det möjligt?

Därigenom att kriget i sin hänsynslösa kamp för sin tillvaro icke skyr att begagna några medel. Man

utnyttjar sålunda med fördel människors heligaste känslor. Man vet, att de band, som binda barnet vid dess föräldrar och människor vid deras födelsebygd, att dessa band äro så pass starka, att de kunna tåla vid den allra hårdaste påfrestning. Samma är förhållandet med den rätta fosterlandskärleken. Det gäller endast att uppväcka denna heliga känsla genom att proklamera, att fäderneslandet är i fara, och genast äro medborgarne färdiga att offra livet för sitt land. Detta är ett helt annat slag utav fosterlandskärlek än det rent patentpatriotiska, detta som missbrukar namnet fosterland genom att jämt och ständigt bära det på sina läppar. Den kärlek till torvan, som yttrar sig uti begäret att söka få i sin ägo så mycket av fosterlandets jord som möjligt på övriga medborgares bekostnad, räknar jag däremot ej för den rätta sorten. Och inte heller den vulgära fosterlandskärleken, som, ifall man ser till grunden, bottnar uti en strävan att söka förmå landets söner att med sitt blod försvara de förvärvade domänerna eller över huvud taget de förmåner och företräden man vet sig äga uti det bestående samhället. Man finner det vittna om demokrati och jämlikhet, att även de rikes och förnämes söner deltaga uti den allmänna värnplikten och underkasta sig dess vedermödor, alldeles som arbetaren. Man anser detta vara någonting synnerligen förtjänstfullt. Jo, jag tackar jag. Skulle kanske inte den, som verkligen har »land» uti sitt fosterland att försvara, fullgöra samma värnplikt som den obesutne proletären, som kanske inte har mer att »försvara» än det han bär på sig! Eller dessa som beklåda statens ämbeten. Är det för mycket, om de fullgöra sin värnplikt i

det samhälle med vilket deras ämbete står eller faller? Helt visst skulle båda grupperna utgöra en tjugo- dubbel värnplikt eller kanske rättare utgiva motsvarande kontanta vederlag.

Och den förmögna överklassdam, vilken anser sig hava gjort nog och övernog, sedan hon sytt några par strumpor till landsstormen eller givit en hacka till någon båt, kulspruta e. d., hon skulle helt visst få sy strumpor både natt och dag hela livet igenom, om hon skulle fullgöra den värnplikt, som hennes förmögenhet eller andra förmåner i samhället proportionsvis kräver av henne.

Det gives sålunda ingen särskild anledning att förvåna sig över att överklassen tycker, att det är bra som det är. Den behöver ingalunda vara hycklad den känsla, med vilken den utbringar sitt: Leve konungen och fosterlandet! Konungamakten såsom det bestående samhällsskickets, enkannerligen militarismens, garant, och fosterlandet som den huvudsakligen besitter. Samma intensiva hänförelse kan man näppeligen vänta hos mannen i ledet, han som inte äger en kvadrattum i detta fosterland, och som huvudsakligast känner överheten genom bemedling av en onaturligt sträng krigslagstiftning samt boken »krigsman skall frukta Gud och vara konungen huld och trogen». Om man undantager den jämförelsevis obetydliga utgift, som kommer på de direkta skatternas konto, så har arbetaren precis samma utgifter och uppoffringar (under normala förhållanden) för häre väsendet som godsägaren, brukspatronen eller den högre ämbetsmannen. Krigsmakten skulle ju kunna betecknas som ett slags försäkring gent emot risken

av krig. Vid varje annat slag av försäkring, vare sig olycksfalls-, liv-, brand-, sjöförsäkring o. s. v., gäller som grundprincip, att ju mera man har att försäkra, ju högre försäkringsbelopp, desto högre premier. Det vore högeligen önskligt, om denna princip även tillämpades vid försvaret, bl. a. därför, att de värsta gaphalsarne och militärvurmarna genom de enorma utgifter detta skulle välla dem därigenom finge en välbehörlig avkyllning. Man har ju gjort ett, som man menar, storslaget försök en gång genom insamlande av fuffiga 15 miljoner till pansarbåten Sverge. Men fortsatt årligen med ungefär tiodubbla beloppet samt naturligtvis ständigt exercis upp till 50 år, så få vi sen höra, hur det låter! Kanske skulle fredstanken om en mansålder ha litet utsikt att vinna gehör även hos överklassen, om denna lilla enkla rättvisa tillämpades.

Det är nästan rörande att se, med vilken villighet, vilket tålamod som underklassen bär den tunga och orättvisa militärbördan. Närmast beror väl detta på okunnighet och bristande eftertanke men väl också på lojalitet och vana vid laglydnad. Men om man någon gång från en överklassrepresentant, manlig eller kvinnlig, får höra det ingalunda ovanliga uttrycket »försvarsolust» eller något om »massan, som inte vill försvara fosterlandet» o. s. v., då har man all anledning att svara med ett kraftigt: vet hut! samt en liten utredning om vem som bär den relativt tyngsta bördan.

Förmodligen börjar överklassaren tycka, att det här lutar till att bli en ruskig historia samt önska ombyte av samtalsämne. Nå det kan jag gå med på,

fastän jag redan på förhand vet, vad han tänker dra till med. Det blir nog det här: »Menar ni då, att man ej skall försvara fosterlandet. Det är ju ej alls tal om att onödigtvis kasta sig uti krig, allra minst om något anfallskrig, men bli vi anfallna, ja, då gäller det att vi kunna försvara oss. Det är detta och endast detta vi sträva efter.» Nåja: »Jag är av samma tro som du.» Så länge kriget finns till, måste man nog hålla sig med ett väl ordnat, effektivt försvarsväsen. Och jag har heller icke med en rad antytt, att man skulle börja på med att avrusta. Jag har endast velat något belysa krigsväsendets skuggsidor, svek, bedrägeri och orättvisor, som därmed alltid varit förknippade. Det är min övertygelse, att krigets förbannelser aldrig kunna för mycket diskuteras, att varje talare med romaren Cato borde sluta sitt anförande icke med de bekanta orden: »För övrigt yrkar jag på att Kartago måste förstöras» utan med: »För övrigt, mina herrar, anser jag, att kriget är en dårskap, som vi människor borde befria oss ifrån.»

Dessutom är det nog så, att det där om försvarskriget endast är en fras. Alla folk säga detsamma. Ingen tänker på något anfallskrig. Men då skulle ju kriget vara bragt ur världen. I själva verket torde frasen kunna ändras till: Vi önska ej anfalla en starkare makt, då vi ej ha något att vinna därmed. Men om ett gynnsamt tillfälle att angripa en svagare yppar sig, så — à la bonheur. Och även om man ej på förhand *tänker* så, det *blir* i alla fall i realiteten så vid tvistefrågors handläggning. Så att ingen nation kan två sina händer och säga: »Oskyldig är jag till anfallskrigets blod.»

»Vill du freden, så rusta dig för kriget», fortsätter ni. »Det har förut talats om brand och livsförsäkring. Det är ju alldeles i sin ordning, att man håller sig med brandkår och brandredskap till skydd och försvar mot allhärjaren, när den slipper lös. Därigenom kan man göra sig till eldens herre, och ingalunda framkallar man därmed någon eldsvåda. Så att vill du freden etc.»

Jo, i detta fall innebär själva brandväsendet en fara. Jag vill belysa denna paradox med ett exempel. En man skaffar sig ett mycket dyrbart ekipage för att ha till hands vid något särskilt förefallande behov. Vagnen målas och fejas, hästarna fodras och ryktas samt stå i stallet och stampa av iver att få komma ut i verksamhet. Mannen finner det till sist helt naturligt, att eftersom han i flera år haft så stora utgifter för sitt ekipage, så skall han väl någon gång ut och åka. Ja, det är självklart. Men samma frestelse att »ut och åka» ett slag med det dyrbara härväsendet föreligger nog också. Eller hur manne det var med Tyskland anno 1914? Förty frestelsen är starkast, ju dyrbarare och finare ekipaget är. Därför menar jag, att ett överdrivet rustande innebär en fara för freden. Ett land bör icke gå i spetsen för rustningsraseriet och därmed hetsa kampen alltmera. Tvärtom bör det hålla sig på efterkälken och sålunda bidra till en nedåtgående tendens hos militärbördorna i stället för att göra sig saker till en uppåtgående. Kunde man få till stånd en tävlan mellan nationerna uti att lätta folkens försvarsbördor, vore sannerligen icke litet vunnet. I varje fall är det brottsligt att gå i spetsen för skärpandet. Jag menar sålunda, att folken borde

förhålla sig som gamle Spelt i dikten Trosskusken. Så länge det nesliga återtåget mot norr varade för den finska hären, då var Spelt alltid sist i trossen, halvsovande på sin kärra och lika oansad som hans vanvårdade häst. Men när man efter segern vid Siikajoki stod i begrepp att börja ett »återtåg» i motsatt riktning, då var Spelt den förste, som hade hästen i redet för den omsvängda kärnan, själv kammad och fin samt strålande av livslust. I det för mänskligheten nesliga kapprustningsloppet, menar jag, bör en nation tillämpa Spelts metod från tåget norrut, men i avrustningstendensen med Spelt vara den förste som tvär sitt anlete rent från krigsskammens nesliga stämpel.

Säkerligen utbrister här patentpatrioten:

— Hur kan man tala så lättsinnigt! Borde icke så närliggande exempel som Belgiens och Finlands öden mana till allvar och offervilja för försvaret! En vacker dag kan vårt eget land befinna sig i samma ödesställning som dessa länder, och då är det säkerligen försent att börja tänka på försvaret.

Fråga är likväl, om man icke måste giva dem rätt, som anse, att t. ex. Belgiens härväsande helt enkelt utgjorde en fara för detta land vid den ödesdigra händelsen år 1914. Hade Belgien icke ägt något härväsande, så hade det naturligtvis aldrig kunnat bliva tal om att försöka hindra den tyska genommarschen, och då hade landet säkerligen förskonats från förödelsen. De städer och byar, som nu äro slagna i spillror, hade då helt visst ännu blomstrat alldeles som före kriget, och de tusentals olyckliga, hemlösa belgiska familjerna levt sitt gamla liv. Men

Belgiens militära motstånd gav den tyska järnhanden en osökt anledning att slå till, och vad gagnade det egentligen då det lilla landet, att det ägde ett försvar, som någon vecka kunde stänga vägen för den övermäktige inkräktaren!

De små staterna kunna nog aldrig tänka på att mäka försvara sig gentemot en stormakt, så att den trygghet vårt härväsen skänker är tämligen imaginär. Men en viss otrygghet medför det alltid, som av ovanstående exempel visas. Det erfordras ovillkorligen mera hänsynslöshet till att kasta sig över en stat, som genom att uteslutande ägna sig åt fredliga värv tydligt markerar, att den vill leva i fred med världen, än att gripa till våld mot den makt, som vid första misshällighet genast är färdig att slå på svärdet och ropa sitt: »Kom an! Vi ä' rustade.»

Ett motsatt exempel till Belgien bildar Finland. Tsardömet har funnit det vara klokt att ej ha något finskt härväsen utan har i stället uttagit en årlig skatt från Finland på omkring tjugofem miljoner kronor. När så under rysk-japanska kriget finnarna gjorde uppror mot tsarväldet, ägde de ingen militärmakt till sitt förfogande. Men detta medförde ock, att de våldshandlingar uteblevo, som några finska regementen helt visst skulle hava iscensatt. Dessa våldshandlingar skulle helt visst hava föranlett det ryska systemet, som just inte gjort sig känt för att lägga fingrarna emellan, då det gällt att bestraffa upprorsförsök, att ytterligare slå den finska nationen i järnband efter krigets slut. Nu nöjde man sig med att ta tillbaka de medgivanden man under kriget givit finnarna. Luxemburg bildar ock exempel på att en

liten obehäpnad stat mitt inne i stridens häftigaste oroscentrum kan bliva skonad, under det att konung Nikitas lilla montenegrinska militärstat bildar ett avskräckande exempel på hur det går en liten stat, som överanstränger sig med militärbördor för att sedan i kritiska ögonblick visa sig karsk och locka fiender inom sina landamären.

KVINNAN OCH KRIGET.

Kvinnan framträder så tillvida uti hävderna i en fördelaktigare dager än mannen, som hon saknar *direkt* ansvar för kriget. Hon har heller icke i regel deltagit i krigen. Man har ej rekryterat sina härar inom det svagare könet. Kvinnan representerar ju ock den vekare och ädlare halvparten inom mänskligheten, man finner det en smula onaturligt att tänka sig kvinnliga soldater, kvinnliga krigshärar eller helt enkelt kvinnliga krig. Det har varit mannen allena förunnat att vinna »ära och rykte» på det sättet. Detta förhållande torde också ha sin grund i själva naturen. Man jämföre med djurvällden! Det är tupparna, som gärna komma i gruff med varandra och visa sig otroligt malliga och oförsonliga, under det hönorna tämligen fridfullt framleva sin tillvaro. Tjurarna äro ju ock av ett ovanligt krigiskt temperament, jämfört med de lugna kossorna. Baggen vill gärna stängas, med eller utan horn, under det tackan är väl bekant för sin fromhet. Ungefär samma är förhållandet inom varje djurart. Dock har, som förut påpekats, strids-

lystnaden hos hannarna bland djuren aldrig tagit sig så råa uttryck eller gått till sådana överdrifter som bland människorna. Sällan har den väl vållat, att någon av parterna fått sätta livet till, och aldrig ha några reguljära »krig» förekommit. Djurhannarnas stridslust har tagit sig ett mera skämtsamt, godmodigt uttryck. De vilja endast briljera litet inför honorna med sin styrka, visa sig en smula karska och malliga. Och det må ju vara dem väl förunnat. Nå, männen ha ju inte visat sig mindre angelägna att låta sitt mod, sin styrka och krigslust lysa för kvinnorna, till den kraft och verkan det kunnat hava.

Kvinnans skuldfrihet ifråga om kriget hänger ju ock samman med att hon hittills saknat allt inflytande på allmänna ärendens handläggning. Hon har egentligen aldrig varit i tillfälle att precisera sin ställning till kriget. Man får väl dock hoppas, att hon med sin fridfullare, vekare och ädlare läggning skulle vilja avstyra detsamma. Men icke är det så alldeles säkert inte. Kvinnorna äro ju, som bekant, ingalunda änglar.

Tvärtom! Jag sade med flit, att kvinnan saknar *direkt* ansvar för kriget. Däremot har hon utan tvivel ett mycket stort *indirekt*. Man kan i allmänhet icke påvisa, att kvinnorna sökt att avstyra kriget. Men väl att de på allt sätt eggat männen till strid. Och krigaren har ju som oftast tänkt sig det bifall han efter striden skulle komma att inhösta från det fagra könet som den största belöningen. När Saul och David återvände från kriget, sjöngo kvinnorna: »Saul har slagit tusen, men David tio tusen.» Vi veta, att detta blev en av anledningarna till fiendskapen mellan

Saul och David. I Deboras segersång har man ju ock exempel på kvinnlig hyllning åt krigsmännen. Och skalders och författares hava ju rentav tagit kvinnans beundran för »hjältedater» till födkrok. Det allmänna receptet för en god roman, drama eller diktverk har ju alltid varit ungefär följande: Tag 9 delar styrka, 5 delar hjältemod, lika mycket tapperhet, 2 delar lättsinne, 7 delar dödsförakt och blanda det väl tillsamman. Ingnid huvudpersonen i dikten med denna salva, och man kan alltid påräkna god effekt. Av princip hoppar jag vid läsning av en roman e. d. över de 5 à 10 sidor, där »hjälten» sålunda introduceras. Ty man vet ju på förhand, vilka ingredienser, som komma att ingå i anrättningen, och en liten nyansering lönar det sig näppeligen att taga kännedom om. Men författaren är psykolog och handlar otvivelaktigt riktigt. Han har en känsla av att den huvudfigur han vill framföra måste på detta sätt prepareras, för att den skall kunna påräkna ett tillbörligt intresse hos speciellt den kvinnliga läsekretsen. Och männen i allmänhet ha tydligen haft en förnimmelse av att dessa egenskaper äro speciellt värderade av kvinnorna och ha därför i regel sökt att mer eller mindre konstlat och med större eller mindre framgång prestera just dessa egenheter. Det är måhända oriktigt att giva männen skulden för överdrifterna härvidlag. Kvinnorna ha velat ha dem sådana. I analogi härmed är det oriktigt att klandra kvinnorna för koketteri och fåfänga uti klädsel och övrig utstyrsel. Männen ha velat ha dem sådana. Kvinnan med sin erkänt fina instinkt tar knappast miste uti en sådan sak.

Men just härför är det, som jag vill tillskriva kvinnan ett visst ansvar för kriget. Hon har med ett omänskligt lättsinne uppmuntrat männens krigsdärskap. Och går man tillbaka till ursprunget, skall man finna, att kvinnan varit mannens medbrottsling. Vi betecknade i föregående kapitel lättjan såsom yttersta anledningen, primus motor, till övervåldet. Lättja och njutningsbegär, begäret att få leva flott på frukterna av andras fredliga arbete. Och kvinnan har säkerligen med förtjusning delat rovet med mannen, sökt att rikligen belöna honom efter sina speciella metoder och därigenom låtit honom förstå, att han var välkommen tillbaka med nytt byte, förvärvat på liknande sätt. Ja, fråga är, om inte kvinnans uppskattning av de krigiska egenskaperna är nedärvd instinkt från en tid, då det var ett livsvillkor för den mänskliga honan, att hennes make ägde förutsättning för att kunna skaffa hem byte på ungefär samma sätt, som rovdjuren göra det ännu. Kvinnan har nog i alla tider vid valet av make visat sig äga öppen blick för betydelsen av att hennes tilltänkta ägt kvalifikationer, som satt honom i stånd att anständigt försörja henne. Detta är ju för övrigt helt naturligt och sammanhänger otvivelaktigt med allt levandes stora omvårdnad om respektive släktens fortbestånd och utveckling. Men en smula abnormt är nog, min kära mänsklighet, att söka skrapa under sin egen gryta på individens inom det egna släktets bekostnad, så som man alltid gjort uti krigen. Det är detta, som saknar motstycke inom djurvärlden, och som måste avgjort utdömas.

Så har man under tidernas lopp fått en hel litte-

ratur om de märkliga bedrifter, som representanter för den manliga tapperheten, styrkan o. s. v. utfört, och varigenom de blivit uppmärksammade av samtidens kvinnor samt eventuellt vunnit vederbörandes hjärta och hand som pris. Vi ha från forntiden sagor om de vidunderligaste bedrifter: dödade drakar och ormar eller annan befrielse av nödställda jungfrur. Vi ha medeltidens riddarväsende med dess kvinno- dyrkan. Vid tornérspelein hade ynglingen tillfälle att inför sitt hjärtas dam ådagalägga, vilken baddare han egentligen var. Och segrar och troféer var han alltid redo att nedlägga inför hennes fot. Den som en gång för alla blottat det löjligen i denna medeltida riddare- romantik, är ju Cervantes i hans roman om Don Quixote eller riddaren av den sorgliga skepnaden. Han, som med sin vapendragare drog ut i världen på sin spattbrutna häst för att råda bot på allt förtryck och avskaffa alla missförhållanden samt sedan efter väl förrättat värv som mänsklighetens befriare och främste kämpe nedlade sina lagrar inför sitt hjärtas härskarinna, Dulcinea av Toboso. Tyvärr begick han en del misstag, såsom t. ex. hans olyckliga strid med väderkvarnar, och resultatet av hans härnadståg blev lika obetydligt, som ansatserna och förhoppningarna voro stora. Onekligen är vännen Don Quixote en god bild av hela krigsväsendet. Han är en personi- fikation av det lysande eländet, av oförmågan att ut- föra något till verkligt gagn, trots att han betraktar sig själv som mänsklighetens räddare, och han före- träder krigarens enfaldiga drömmar angående Dulcinea av Toboso.

Och kasta vi en blick på nutidens militärväsende,

återfinnes samma tendens. Eller betrakta löjtnanten i hans dagliga gärning! Han har många drag gemensamma med riddaren av den sorgliga skepnaden, trots att hans mesta energi torde förbrukas på att kunna prestera en så ståtlig skepnad som möjligt. Men redan detta, att militärerna allt intill nu bibehållit uniformen, talar ett värtaligt språk. Särskilt när man lägger sig till med eller fasthåller vid rentav vådliga grannlåter. Vad sägs t. ex. om kavalleristernas gula revben utanpå vapenrocken, om galoner och epåletter i lysande färger o. d. Är det för att visa, att man ej är rädd, som man sålunda ärnar markera sin befintlighet för fienden? Eller är det för att se pampig ut inför Dulcinea av Toboso? Jag förmodar det senare. Och jag betvivlar icke ett ögonblick, att många små Dulcineor få hjärtklappning av förtjusning vid åsynen av den bålde krigaren. Åtskilligt, för att icke säga mycket, i exercisen torde också som huvuduppgift ha att tjäna samma ändamål. Eller vad sägs t. ex. om den tid, som ödslas bort på att lära beväringen göra honnör. När man ser, huru mycket arbete, som nedlägges härpå, är man färdig att fråga sig: Om det bleve verkligt krig, och våra trupper hade att rycka an emot fienden, är då det första man har att iakttaga att göra militärisk honnör för denna? Jag hade annars tänkt, att man ärnade giva den ett helt annat mottagande. Eller är det måhända så, att honnören ej har så stor betydelse för själva kriget som fastmera under den djupa freden, då herr löjtnanten i sin strålande glans skrider fram på stadens huvudgata, föremål ej mindre för mötande underordnades honnör än även för de små beundrarinnornas lika strålande ögon?

kast, för att nu inte tala om det ärofulla uti att vid inträdet på en restaurang kunna förorsaka allmän resning, front och honnör från ett halvtjog underhuggare, som sökt glömma krigarelivets vedermödor vid ett glas på lokalen ifråga. Det är ju ej precis att undra över att man vid sådana där utomordentligt högtidliga tillfällen vill se en så korrekt, verkligt militär vördnadsbetydelse som möjligt.

Adelsmannens sista, ännu kvarlevande, privilegium lär vara rätten att avlivas med svärd. Ligger det ett den modärna tidsandans blodiga hån i detta? Kan man i detta underförstå, att adelsmannen numera »icke bär svärdet förgäves», ity att han därmed så småningom ärnar avskaffa sig själv, eller vad är meningen?

Ja, det kära svärdet! Vad det månne vara för en ljuvlig börda i den unge krigarens hand. Eller *varför* bär han det mitt i den djupaste fred? Är det till självförsvar, eller är det för att försvara andra? Eller är det till försvar mot alltför närgånget beundrande kvinnor? Man svarar kanske, att han bär det som en symbol för sitt yrke. Men inte pläga andra yrkens representanter sålunda annonsera sitt förehavande. När såg man skraddaren med saxen vid sidan eller skomakaren med lästen? Inte ens läkaren, juristen eller ingenjören såg man pråla med vare sig döds-
skallar, handbojor eller maskiner av ett eller annat slag. På sin höjd skall man kunna upptäcka en diskret doktors- eller ingenjöroring. Men militären anser säkerligen, att inte ens den granna uniformen tydligt nog markerar hans sociala ställning, utan att den måste kompletteras med svärdet.

Dessa reflexioner gjorde jag en gång på båtresa

till Stockholm, då tvenne ungdomliga »svärdstriddare» stego ombord. De rödkindade ynglingarna väckte genast till livs ett uttryck hos Tegnér: »På lek han tycktes bära ett svärd vid bälte och liknade en jungfru förklädd till hjälte». Men deras självmedvetna fysiologi och uppträdande i övrigt gävo tydligt till känna, att de hade en helt annan uppfattning av egen vikt och betydelse. Så passerade båten under den ståtliga bron, som spänner över segelleden vid Salt-sjö—Duvnäs, och jag kunde ej undgå att för mig själv göra den anmärkningen: Sådana mästerverk bygger man ej upp med svärd; men väl river man ned, om ej precis med svärdet så med andra därmed jämbördiga medel. Alltså: låt oss om möjligt slippa att se detta påhäng, som i fredstid först och främst verkar löjligt, men också gärna uppväcker en del obehagliga tankar på våld och blodsutgjutelse! Detta så mycket mer som svärdet i det modärna kriget spelar en tämligen underordnad roll. Där torde spaden för grävande av löpgravar äga den största betydelsen. Och vilja våra militärer lägga sig till med *den* symbolen, så skall jag inte opponera mig. Ty det är en klinga, som i mina ögon »är av gammal adel».

Emellertid kan man ej undgå att göra kvinnorna ansvariga för all den militära grannlåten, ej mindre den pråliga uniformen, svärd och glitter och bjäfs, än även parader, honnör och hela härligheten. Det är nämligen föga troligt, att vederbörande officerare skulle hålla på dessa för manliga ögon mer eller mindre löjliga tillställningar, om de ej av erfarenheten visste, att det är något, som i alldeles särskild grad tilltalar damerna. Det är inte troligt, att de skulle

utsätta sig för den smälek, som de där attributen nödvändigt måste åsamka dem, om de ej ansåge sig ha full kompensation på annat håll.

För övrigt är kvinnan utan allt tvivel mycket blodtörstig, mera blodtörstig än mannen. Författare och skaldar äro ju experter på psykologi, enkannerligen kvinnopsykologi. Det är därför helt visst ej någon tillfällighet, då de så gott som samfällt framställa kvinnan såsom krigsdyrkare i den meningen, att hon dyrkar den man, som »slagit de flesta filistéerna». Det är i stället antagligt, att det är så med kvinnan i allmänhet. Hon ser uti denne man en halv-gud, som behändigt skall lyfta henne upp på ärans och maktens tinnar, och visar honom slavisk undergivenhet — intill det ögonblick han besegras av en starkare. Eller hur var det i den gamla bekanta historien om Antonius och Kleopatra? Så länge Antonius var härskare över halva det romerska världsväldet, sökte Kleopatra med alla de raffinerade medel hon var mäktig av, snille, skönhet och prakt, vinna honom, tydligen i den lofvärda avsikten att bliva drottning i Rom. Men då Antonius blivit slagen av den starkare Octavianus, var Kleopatra genast färdig att ägna denne sin hyllning och låta den stackars Antonius döda sig själv. Att den egyptiska drottningen misslyckades uti att snärja även Octavianus i sina nät, var ju ej hennes förtjänst. Betecknande är, att hon med kvinnlig instinkt insåg sitt misslyckande och föredrog att bli ihjälbiten av giftiga ormar framför att bli förd till Rom och, bunden efter Octavianus triumfvagn, släpad in uti den eviga staden.

Men icke alltid hava de kvinnliga spekulationerna

sålunda misslyckats. Hur många kvinna har icke ägnat sina talanger åt att vinna den store härföraren, endast för att sedan efter vunnet spel kunna härska genom honom! Mången krigare, som befallt över arméer, har böjt sin nacke under en liten bestämd och näpen kvinnofot, mången konung, statsman, fält- herre o. s. v. har eggats till åvägabringande av de blodigaste krig av en liten högfärdig, blod- eller hämndlysten maka eller älskarinna.

Kvinnan har satt en ära uti att kunna förmå man- nen till blodsutgjutelse för hennes skull. Det har smickrat hennes fåfänga. Med en rysning av välbe- hag har hon sett männens klingor korsas för hennes skull. Gärna har hon givit sig åt den man, som banat sig vägen fram till henne över nedgjorda rivalers blö- diga lik. Detta enligt författares, skalders och historie- skrivares samstämmiga vittnesbörd. Vi finna det hos Runeberg: Oihonnas beundran för Hjalmars bragder.

»När skall mitt åskmoln komma i storm en gång,
när skall jag se dig, drömmarnas yngling,
i stridens dån med glimmande svärdets blix
förklara den eld, jag tänt i ditt bröst?»

sjunger Oihonna.

»Nu vill jag icke dväljas mer på denna svekets ö;
han fanns ej bland de döda där, och därför vill jag dö.»

heter det i »Torpfflickan».

Och i »Molnets broder» låter skalden fosterdot- tern vid den fallnes lik utbrista:

»Kär han var mig mot mitt hjärta sluten,
dyrbar mer än annat allt i världen,
dubbelt kär är mig dock nu den adle,

kall mot jordens kalla sköte sluten.
Mer än leva, fann jag, var att älska,
mer än älska är att dö som denne.»

Samma beundran för de krigiska bragderna genomlöper ock som en röd tråd Tegnér's »Fritjofs saga» och lägges till grund för Ingeborgs kärlek till Fritjof.

NÄR KRIGETS ÅSKOR LJUNGA.

»Då ser i himlens spegel sin bild den arma jord och finner sig så dystert och förkastad.» Huru väl passa icke dessa Bernhard Elis Malmströms ord för det nuvarande tidsläget. Huru dystert och förkastad måste inte moder Europa finna sig just nu vid en blick i »himplens spegel». Huru fårat och förgrämt hennes anlete! Och fårorna, om man så vill, äro krigsfronterna, som korsa och förvrída hennes anletsdrag, markerade av ändlösa skyttegravar och stridslinjer. Och det är hennes egna barn, som vålla henne all denna grämelse, som ristat dessa fåror i hennes moderliga anlete.

Vi kunna med skalden tänka oss, att Europas drag avtecknade sig på vår världsdels himmel. Molnbildningar kunna ju uppträda, som man i fantasien har lätt att skapa om till litet av varje. Alltså ha vi det gamla tsardömets svarta molnvägg i öster, löpande ned uti det stora, mörka Asien borta vid horisonten. Så en klarblå vik av himlavalvet innesluten av den Skandinaviska halvöns långsträckta, mörka molnklump.

Det är Östersjön och Bottenhavet. Söderut ha vi Mellaneuropas molnmassor och Medelhavets mörkblå duk, söndertrasad av de Sydeuropeiska halvöarna. Men längst i väster simma de Brittanniska öarna djärvt ut på den klarblå, vida oceanen. — — —

Vi hava länge fruktat, att det stora molnet i öster skulle komma att uppsluka vårt skandinaviska utsprång, i kraft av den naturlag som säger, att den större massan drar den mindre till sig. Från andra håll hava vi föga väntat oss något oväder. Detta så länge ett relativt lugn rådde på Europas politiska himmel.

Men så körde krigsgudens stormspann upp på firmamentet. »Stormens vingar löstes», och nu se vi med bävan och skräck, huru den fast sammangjutna molnbyggnaden råkar i upplösning, halvöar och öar förlora landfäste och driva ut »till havs» på egen hand och på måfå, den stora molnväggen i öster faller sönder och delar upp sig i större och mindre molnklumpar — ett par, Ukraina och Finland, ha redan tydligt avsnört sig. Stater och folk, som förut varit sammankittade uti till synes fullt homogena massor, dela upp sig efter nationalitetsprincipen i smärre »molnklimpar», vilka sträva att lösslita sig från huvudmolnet. Kors och tvärs i den förut jämntjocka molnmassan ser man antydningar till sådana bristningar. Och alltjämt rasar stormen! Var skall det sluta? Hur skall det sluta? Och när?

Men det är inte bara storm, *det är åska* i molnet. Krigets fruktansvärda åskdunder. Längre hade laddningen fortgått, tills omsider en gnista sprang över från ett moln till ett annat. Hotande hade det sett ut mången gång förut, men i sista stund hade man

lyckats avleda den alltför starka laddningen, utjämna spänningen. Men denna gång lyckades man ej härutinnan. Ovädret bröt ut — och det rasar ännu, med oförminskad styrka. Det blev blixtnad och doner först på en krigsfront, sedan på en annan. Snart flammade hela molnhimmeln i eld och lågor. Och på sistone hava rödagardisternas uppror färgat den östra himmeln ännu mera purpurröd. Snart flammar kanske även denna låga över hela fästet. Ännu ligger vårt gamla Skandinavien oberört. Men det glöder redan i kanterna, och gnistor spraka över titt och tätt.

— — — — —

Eller skall man likna vår världsdel vid ett ishav, där drivisen packat ihop sig till en skenbart fast och homogen massa. Den har ingalunda alltid varit så fast och homogen. Mycket har pressats samman senast under 1800-talet. Italien var ända till århundradets mitt styckat i en mängd mindre isflak. Så hade det i stort varit, alltsedan det gamla romarväldets upplösning. Men de besutto en inre frändskap, som strävade att sluta dem tillsammans, och detta i förening med yttre omständigheters pressning packade dem vid seklets mitt ihop till ett enda sammanhängande isflak, konungariket Italien.

De tyska småstaterna, som egentligen aldrig bildat någon politisk enhet, fröso ihop under fransk-tyska kriget. Även här var det inre frändskap och pressning utifrån. Det var den överhängande krigsfaran från Frankrike, som drev de tyska staterna så nära varann, att de kunde frysa ihop till en massa, som hittills glänsande bestått provet gentemot alla påfrestningar.

I Österrike är det sämre beställt med den inre

frändskapen. Men där har habsburgskt maktspråk hållit de heterogena isflaken samman. Endast på Balkanhalvön har utvecklingen under 1800-talet tenderat mot upplösning.

Ryssland har skenbart verkat som ett enda stort sammanhängande isflak. Men nu får man se, var de dolda fogarna löpa fram. Snart brister hela kakan i alla möjliga riktningar, och de lösbrutna isflaken gunga fram om varandra, okända öden tillmötes. Kanske skola de på nytt pressas samman och frysa ihop i ett enda stycke. Kanske kommer ett och annat av dem att pressas ihop med ett helt annat isflak. Det blir inre och yttre omständigheter, som komma att bli bestämmande härför.

Men det knakar i fogarna på den europeiska drivisen.

Det är en påfrestning nu inom de olika staterna, som världen väl knappast sett maken till förut. Nu skall det visa sig, huru fast upptimrade de olika världena varit. Alla gamla fogar komma att få en kraftig påkänning; endast den från urminnes tider homogena, klara vattenisen torde komma att obruten motstå anloppet.

Kommer så härtill värmeutvecklingen från våldsamma inrikespolitiska omvälvningar. Denna har i Ryssland visat sig stark nog att upptina fogarna mellan en hel del mer eller mindre fast sammanfrusna isflak därstädes. Den österns purpur, som rödfärgar det fordom hotande åskmolnet därborta, synes vara ljus och värmeutvecklingen från en eldhärd, som om den slipper rätt lös, kan sätta hela Europa i brand, och då om inte förr kommer det att knaka i fogarna litet varstans. Då stundar måhända Ragnarök.

Det är visserligen inte första gången, som de europeiska isflaken sålunda bragts i gungning. Det har varit friktion och pressning och svallning än i ett hörn, än i ett annat, mången gång, som nu, i hela världsdelen. Hela isflak ha i bland pressats samman och krossats i smulor, och nya hava frusit ihop av spillrorna. Hela Europa har befunnit sig i gungning. Men så har stormen lagt sig, isen har så småningom vaggats till ro, och världsdelen har åter legat som ett enda sammanhängande lugnt och fridfullt skimrande isfält, där endast en del egendomliga formationer vittnat om de naturkatastrofer, som en gång ägt rum.

Naturkatastrofer! Men dessa verkas av naturkrafter, och naturkrafterna äro oemotståndliga. Inför dessa ramlar allt, som är uppfört av människohand, samman som korthus. Vad människan skapat är därvidlag att förlikna vid bräckliga farkoster, som råkat in i drivisen och smulas sönder till en handfull stoft. Välden och troner, makter och herradömen — allt är förgängelsen underkastat.

»Vad är människan, att mot er hon stormar,
stjärnor like i onådd rymd?»

utbrister den gamle kung Fjalar, sedan han av ödets lek drivits att lära känna gudarnas makt.

Och så finnes det en handfull välmenande människor, som umgås med tanken på frid på jorden, krigets avskaffande och folkens förbrödning! De arbeta på byggandet av en den bräckligaste bland alla bräckliga mänskliga byggnader — ett fredens tempel på jorden. Det är det första korthuset, som ramlar, »när kriget står och slår på härsköld vid landets port».

Ja, onekligen måste man känna det så, inför vad som nu sker i Europa.

Och dock måste det bestridas, att kriget skall räknas till naturkrafterna. Förty även det är ett verk av människohand. Låt vara, att det är ett till synes oundvikligt uttryck för något, som torde vara oupplösligt förenat med människo naturen , nämligen *ondskan*. Och för så vitt denna är något för vår natur väsentligt, som ej kan tänkas vara borta, utan att människan upphör att vara människa, skulle också dess konsekvens, kriget, vara för människor ofrånkomligt.

Vi ha emellertid i det föregående sökt lokalisera denna ondska till några mera allmänna centra. Och jag vågar fortfarande påstå, att hur fast rotat uti vart och ett av dessa centra det onda än må synas vara, så kan det botas, opereras bort. Det gäller endast att frimodigt sätta kniven till pestbölderna. Men låt dessa pestbölder, som hittills, fritt utveckla sig, så skola de allt framgent visa sig äga förmåga att förgifta hela människoorganismen, hela mänskligheten. Endast under denna förutsättning är det, som kriget låter sig jämföras med de oemotståndliga naturkrafterna.

Läkarens operativa ingrepp i rättan tid kan mycket väl rädda organismen från att bliva offer för den elakartade sjukdomens giftverkningar.

Det tillhör vildens, råhetens och barbariets stadium att stå handfallen inför detta onda. Vi tjugonde seklets människor besitta absolut den kirurgiska utbildning, som denna operation kräver. Och vi besitta alla de tekniska hjälpmedel, som erfordras härför. Vi

stå där med händerna fulla av dessa hjälpmedel — men vi kröka knappast ett finger för att komma den stackars plågade mänskligheten till hjälp.

Vad göra vi i stället? Gjuta olja på elden. Hopa bränsle på krigsgudens altare. Bedriva vidskepelse, besvärjelser och kvacksalveri alldeles som i hedenhös. Beskräma oss och klaga över ondskan.

För så vitt vi inte öppet prisa dårskapen. Ty det hör icke, eller har åtminstone ingalunda hört, till sällsyntheterna, att vi så göra. Vi ha t. ex. sett, vad våra största skalder haft att säga i berörda hänseende. Och det är ej fritt, att det ännu i dag skaldas i den andan.

Belysande för vår ställning till kriget anser jag följande poem av Heidenstam (Nya dikter, 1915) vara:

»STRIDSGUDEN.

Från trollets dotter vände Tjalve hem
med springande steg till sin glömda hjord,
men segnade tåpig och blek på knä,
Tor själv, hans väldiga herre,
bred över bröstet, satt på klippan
och täljde en vallarestav.
Han log i sitt röda skägg.
»Träl», sade han, »frukta dig ej!
På bänken ligger hammaren glömd,
ty markerna våras och blomma.
För att allt på den gröna jorden
skall gå sin gång och allt få sitt
och unga hjärtan bulta samman,
gärna någon stund ibland
vi bistra kämpar vakta getter.»

Poemet är sant. Människorna äro verkligen fortfarande trälarna under krigsguden. Och han sitter alltså

jämt »bred över bröstet», i högsätet. Han har visserligen varit nog vänlig att under det senaste århundradet låta »markerna våras och blomma». Fast nog har han tarvat sitt rundliga underhåll. Han har låtit hammaren ligga glömd, men nu har han gripit den på nytt.

Vem är då denne fruktansvärde potentat, vars härskarenycker vi människor äro underkastade? Eller vilken uppgift har han att fylla?

Enligt våra förfäder hade han sitt stora berättigande därutinnan, att han, och endast han, ägde förmågan att hålla jättarna i schack. Men var äro jättarna?

Ingenstädes.

De voro ju endast inbillade makter, som man trodde fientligt stämda mot människorna. De höra till okunnighetens, vantrons och dårskapens värld. Vi tro ej längre, att jättekasten äro slungade mot människor eller kristna kyrkor av sådana fientliga varelser. Vi kunna förklara de flesta naturföreteelser, som våra fäder tillskrevu gudar och jättar, på tillfredsställande sätt ur rent naturliga orsaker och lagar.

Vi behöva ej längre krigsguden Tor till försvar mot okända, fruktade makter.

Åskfenomenet självt, som enligt våra fäder var Tors speciella tillverkning, härleda vi ur andra grunder. Och i samma ögonblick som vi kommo underfund med dess rätta natur, blevo vi också satta i stånd att värja oss mot dess ödeläggelser. Varför skola vi fortfarande darra för krigets åska? Varför icke anbringa åskledare över länder och städer till skydd mot denna fara? Lika väl som Franklins åskledare urladdar det elektriska åskmolnet utan fara för människor och

egendom, lika väl skulle de politiska åskmolnen kunna urladdas utan krigskatastrofer — om man bara i tid ville förse sig med härför nödiga anordningar.

Det är vanhedrande för en upplyst mänsklighet att längre darra för den avslöjade krigsguden. Det är en skam att på blödande knän bringa honom de offer han önskar.

Res dig, mänsklighet, på dina ben! Samlens, trälar, och stöten lansens djupt i krigsgudens breda bröst! Vrid hammaren ur hans hand och krossa hans huvud! Störta honom från klippan och ned uti en avgrund, från vilken han aldrig skall kunna återvända!

Sedan skola för visso »markerna våras och blomma».

INNEHÅLL.

	Sid.
Brevet med sorgkanterna	5
Huru var det möjligt?	8
Kriget och religionen	14
Kriget och skolundervisningen	52
Krigets höga beskyddare	90
Kvinnan och kriget	109
När krigets åskor ljunga	120

På förlaget utgivna böcker av **BENGT LIDFORSS**:

Naturvetenskapliga kåserier I, II, III . . .	(Band I) à	Kr. 2: 00
Modärna apologeter	»	1: 00
August Strindberg o. nittiotalsreklamen	} (Band II)	» 0: 75
Levertinkultens apologet		» 0: 50
Barbarskogens skald		» 0: 75
Kristendomen förr och nu	(Band III)	» 4: 50
(Även i 9 häften à 50 öre).		
Onda makter och goda (2:a uppl.)	} (Band IV)	» 3: 00
Utkast och silhuetter		» 2: 25
Fragment och miniatyrer	} (Band V)	» 2: 00
Polemiska inlägg (2:a uppl)		» 3: 00
Ur växternas liv	} (Band VI)	» 1: 00
Utrikespolitiska vyer		» 1: 00
Litteraturkritik		» 3: 00
Vetenskap och Världsåskådning (2:a uppl.)	} (Band VII)	» 3: 50
Dagsbilder (2:a uppl.)		» 3: 75

Man häpnar över vad denna, natur och historia omspannande, ande utträttat under sin så korta levnad. *Georg Brandes.*

— — en förenklingens trollkonstnär och särskilt hans referat, vare sig det gäller sociala eller naturvetenskapliga frågor, fylla en viktig upplysningsmission bland alla de många, som varken ha kunskaper, tid eller råd att bedriva källstudier. *Torsten Fogelqvist.*

En själ med sällsporda intressen och med sällspord energi. Hans begåvning mångsidig och hans beläsenhet i skilda discipliner beundransvärd. — — Hans sinne är i sällspord grad öppet för allt mänskligt. — — En excellent skrittställare. *Paul Rosenius.*

En bland de bästa pännor jag någonsin har mött — jag har helt enkelt blivit förtjust över hans goda vetenskapliga synpunkter och hans litterärt fina, lugna och glada syn på tingen.

Albert Engström. (Strix.)

Han har det solida underlaget av vetenskaplig skolning, han har det språkliga konstnärskapet, och han har, där han når som högst, poetens fjärrblick mot aningens blånande rymder.

R. F-r. (G. H. T.)

 Ovanstående skrifter av Bengt Lidforss erhållas även inbundna i sju klotband med autograf i guldtryck: Band I Kr. 7: 50, Band II 4: 50, Band III 6: 50, Band IV 5: 50, Band V 6: 50, Band VI 7: 50, Band VII 7: 50, alla 7 banden tillsammans kr. 45: —. Levereras även i helt skinnband till 80 kronor och halvfranskt band till 70 kronor för alla sju banden.

Deacidified using the Bookkeeper process
Neutralizing agent: Magnesium Oxide
Treatment Date: MAY 2001

Preservation Technology
A WORLD LEADER IN PAPER PRESERVATION

111 Thomson Park Drive
Cranberry Township, PA 16066

LIBRARY OF CONGRESS

0 007 629 489 6

